



Vlinders

1/15

tijdschrift over vlinders en libellen
jaargang 30, februari 2015



ANBO MAX Goede Doel van het Jaar

Schiermonnikoog
Nachtvlindernacht

'Vlinders' is het kwartaaltijdschrift van De Vlinderstichting. Het geeft informatie over vlinders en libellen in Nederland.

ISSN 0923-1846

Redactie

Maarten Immerzeel, Dick van der Klis,
Louis van Oort, Kars Veling, Albert Vliegenthart

Hoofd- en eindredactie en vormgeving

Liesbeth van Agt

Omslagfoto: huismoeder (*Noctua pronuba*)

Fotograaf Frans/Flickr © fotoopa D315416

(Creative Commons CC BY-NC-ND 2.0)

Kopij

sturen naar redactieadres, uiterlijk twee maanden voor het verschijnen van het nummer.

Auteurs wordt verzocht alvorens te gaan

schrijven contact op te nemen met de redactie.

Druk

Pro Press, Wageningen

Advertenties

liesbeth.vanagt@vlinderstichting.nl

Redactieadres

liesbeth.vanagt@vlinderstichting.nl

Donateurs

Een donateurschap van De Vlinderstichting bedraagt minimaal € 25,- per kalenderjaar. Voor jongeren onder de 18 jaar en voor mensen van 65 jaar en ouder is de jaarlijkse donatie € 20,-.

Voor donateurs buiten Nederland bedraagt de jaarlijkse donatie € 31,-. Bovengenoemde bedragen kunnen worden overgemaakt op IBAN NL70INGB0005134425; BIC: INGBNL2A t.n.v. De Vlinderstichting te Wageningen.

Donateurs in België kunnen hun donatie overmaken op IBAN BE91445964540176; BIC KREDBEBB van de Kredietbank te Gent.

Een donateurschap voor het leven bedraagt € 400,-. Donateurs ontvangen vier maal per kalenderjaar het tijdschrift Vlinders. Giften zijn natuurlijk ook altijd welkom.

Opzeggen via info@vlinderstichting.nl of schriftelijk, uiterlijk 1 december.

Algemeen contactadres

De Vlinderstichting

Postbus 506

6700 AM Wageningen

tel. 0317 467346

info@vlinderstichting.nl

Bezoekadres

Mennonietenweg 10, Wageningen

www.vlinderstichting.nl

Geef uw waarnemingen door via
www.telmee.nl.

Overname van artikelen is alleen toegestaan na toestemming van de redactie en de auteur.



De Vlinderstichting heeft het Keurmerk Goede Doelen.



4 Chris van Swaay en Kars Veling vijftientwintig jaar bij de stichting

Interview met twee beeldbepalende medewerkers van De Vlinderstichting. Zij vierden najaar 2014 hun zilveren jubileum.



7 Uit het dal?

Dat het met veel van onze dagvlinders niet goed gaat, daar hebben we al vaker over geschreven. Maar er waren ook af en toe lichtpuntjes. Zijn ze door het diepste dal heen?



8 25 jaar vlinders tellen bij de Galgenberg

Als 25 jaar wordt er op de Galgenberg een monitoringroute gelopen. In dit artikel wordt een overzicht gegeven van het wel en wee op deze bijzondere locatie in die 25 jaar.



12 Veel aardbeivlinders op Schiermonnikoog

Sinds het verdwijnen van de aardbeivlinder van Terschelling is Schiermonnikoog het enige Nederlandse waddeneiland waar nog aardbeivlinders vliegen. De auteurs gingen ernaar op zoek op minder voor de hand liggende plekken.



16 Tien jaar Nationale Nachtvlindernacht

Dit artikel beschrijft de resultaten van 2014. Daarnaast wordt teruggeblikt op Tien jaar Nationale Nachtvlindernacht.



20 Vette klei, is dat het ideaal?

Tuinieren in vette klei kan lastig zijn. Net als op het zure zand zijn daar sterke planten nodig, die zowel natte voeten en een rijke dis, als een droog kleimasker overleven.



22 De iepenpage aan de winnende hand

De iepenpage is een van de soorten van de campagne Tienvoor12! De laatste twee jaar zijn er dan ook behoorlijk wat, gelukkig positieve, ontwikkelingen te melden.



24 Koolwitjes kweken

Johannes Goedaert (1617-1668) heeft de metamorfose van het groot koolwitje ontdekt en er jarenlang onderzoek naar verricht.



Titia Wolterbeek

Paul Tolenaar



Beste donateurs,

Sommige dingen bestaan al heel lang en zijn nog steeds heel waardevol. Eén daarvan is het Landelijk Meetnet Vlinders, dat wij coördineren in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring. Afgelopen jaar was het vijfentwintigste teljaar. 25 jaar lang zijn mensen, waaronder velen van u, in het vlinderseizoen met mooi weer volgens een vast protocol vlinders gaan tellen. Omdat het heel veel informatie oplevert over hoe het met de vlinders gaat. Om bij te dragen aan de bescherming van vlinders. Maar ook omdat het gewoon leuk is om vlinders te kijken, je altijd de kans hebt dat je iets speciaals ziet, en omdat elk jaar weer anders is. Deze reeks van 25 jaar onderzoek betekent een schat van informatie. En doordat de tellers dit allemaal vrijwillig doen, kunnen we de kosten laag houden. Daarmee is dit netwerk van onschatbare waarde. We kunnen het niet vaak genoeg zeggen: wij zijn heel blij met deze trouwe tellers.

Tijdens de Landelijke dag op 7 maart a.s. zal er veel ruimte zijn voor de resultaten van het Meetnet. Dat betekent veel cijfers en grafieken, maar ook veel mooie plaatjes, anekdotes en nostalgie. En natuurlijk vooruit kijken: waarom is het zo waardevol om door te gaan met tellen, wat zien we voor nieuwe mogelijkheden en ontwikkelingen? Ook in dit nummer van Vlinders is uitgebreid aandacht voor het Meetnet.

Natuurlijk is het niet toevallig dat we afgelopen jaar nog twee jubilea hebben gevierd: Chris van Swaay en Kars Veling werken beiden al 25 jaar bij de stichting. Velen van u kennen hen: van de Landelijke dag, van artikelen in Vlinders, van nieuwsberichten op de site, berichten op de sociale media, lezingen in het land of een van onze vele andere activiteiten. De redactie zet hen deze keer extra in het zonnetje. Ik wens u veel leesplezier en hoop u weer met velen te ontmoeten op de Landelijke dag in Wageningen!

Titia Wolterbeek
directeur De Vlinderstichting

PS: U kunt zich aanmelden voor de Landelijke dag via www.vlinderstichting.nl.



Het tijdschrift Vlinders wordt gedrukt op FSC-papier. Het hoesje waarin Vlinders wordt verzonden, kan bij het plastic afval.

En verder...

(op)getekend: Blaaskapel	11
Nieuws	26
Giften	27
Boeken	27
Winkel	29
Opmerkelijk	32

'We vullen elkaar aan en daarom beslaan we een Chris van Swaay en Kars Veling

Tekst:
Louis van Oort
journalist;
redactielid Vlinders

Twee beeldbepalende medewerkers van De Vlinderstichting vierden najaar 2014 hun zilveren jubileum. Kars Veling (54) en Chris van Swaay (53) zijn 25 jaar in dienst, maar hun bevologenheid is beslist niet vermindert. Sterker nog, die blijft groeien. De twee zien zich dan ook tot hun pensioen bij De Vlinderstichting werken. „En waarschijnlijk ook daarna nog.“

Al jaren vormen Chris en Kars – of 'Kris en Kras' zoals ze bij hun jubileumviering werden gedoopt – hét gezicht van De Vlinderstichting. Chris vooral richting wetenschappelijke wereld, terwijl Kars de man is voor het grote publiek. Waar Kars bijna wekelijks in allerlei landelijke media verschijnt, is Chris toch eerst en vooral de man van het zeer invloedrijke Landelijke Meetnet Vlinders. De twee kenden elkaar overigens al voordat ze in Wageningen aan de slag gingen. In de tijd dat ze nog bioloog in wording waren – Kars studeerde in Utrecht, Chris in Nijmegen – volgden ze beiden een vak bij Jan van der Made, de grondlegger van De Vlinderstichting.

In die tijd openbaarde zich al welke kant ze later op zouden gaan binnen de stichting. Kars: „Ik herinner me het afsluitende praatje van Chris, dat je moest houden aan het eind van die studieperiode. Hij gebruikte tot mijn verbazing alleen maar wetenschappelijke namen. Vooral het gebruik van juratina, waar ik bruin zandoogje zou zeggen, staat me nog helder voor de geest. Het zegt ook wel iets over ons: hij is de wetenschapper, ik ben meer de praktische man.“

Volgens Chris is dat gebruik van wetenschappelijke namen juist praktisch. „In een internationaal gezelschap isoleer je jezelf als je dat niet doet. Engelsen en Nederlanders, die meestal aan de namen in hun eigen taal vasthouden, vallen vaak door de mand in zulke gezelschappen. Terwijl de rest die wél wetenschappelijke namen gebruikt alles prima kan volgen.“

Hoe kwamen jullie eigenlijk bij De Vlinderstichting terecht?

Kars: Na mijn studie was er geen werk, dus ben ik direct als vrijwilliger aan de slag gegaan voor De Vlinderstichting. In 1989 kreeg ik een tijdelijke klus, het maken van het lespakket 'Vlinders in hun omgeving'. Na weer een paar maanden als vrijwilliger werd tijdens een vergadering over een baan gesproken die beschikbaar kwam. Ik scheurde toen een hoekje van een A4'tje af waarop ik schreef 'ik wil die baan'. Die snipper papier leverde ik in bij Jan van der Made en dat was in feite mijn sollicitatiebrief. Dat werkte prima, want ik kreeg die baan. Het ging om het project Vlinders in het Nederlandse landschap, waarbij ik veel in aanraking kwam met vrijwilligers en beheerders. Die rol bleek me prima te liggen.

Hoe ging het er in die eerste jaren aan toe bij De Vlinderstichting?

Chris: Ik heb na mijn afstuderen 5 maanden vrijwilligerswerk gedaan, dat deels betaald werd. Jan had daar dan weer een potje voor gevonden. Ik moest met name overall in het land vlindercollecties opnemen voor de eerste vlinderatlas, die in 1989 zou verschijnen. Vanaf mei 1987 heb ik vervangende dienstplicht gedaan bij De Vlinderstichting en na nog zo wat klus-sen kwam ik in 1990 officieel in dienst.

Hoe ging het er in die eerste jaren aan toe bij De Vlinderstichting?

Kars: Tegenwoordig lopen hier zo'n dertig mensen rond, maar destijds waren er maar drie mensen in dienst. We moesten naast onze eigen projecten echt alles gezamenlijk doen.

Hoe ging het er in die eerste jaren aan toe bij De Vlinderstichting?

Chris: Ja, dat ging best ver. Ik herinner me nog dat we telefoondienst hadden. Iemand moest tenslotte die vier of vijf telefoontjes per dag beantwoorden. Tegenwoordig komen er 40 tot 50 binnen.

Kars: Vanaf 1989 zat de groei er overigens goed in hoor. Vlinders werden, mede door het uitkomen van de atlas, goed op de kaart gezet en elk jaar verdubbelde het aantal donateurs. Dat leidde er vanaf 1995 toe dat er meer mensen in dienst kwamen. Tegenwoordig heeft iedereen zijn eigen toko en hoeven we niet meer alles zelf te doen.

Wat was jullie eerste grote project?

Kars: Vlinders tussen Berkel en Oude IJssel, in de



De Vlinderstichting

De medewerkers van De Vlinderstichting in 1989. Zoek Chris en Kars.

n breed spectrum'

ling 25 jaar bij de stichting

Achterhoek, en Vlinders in het Groene hart.

Chris: Voor mij was dat direct het Meetnet, dat ik mede heb opgezet. In Engeland liep al sinds 1976 een meetnet met vlinderroutes. Wij hebben die methode, enigszins aangepast, gekopieerd. In 1989 hadden we een pilotjaar. Dat was meteen succesvol. Zodanig zelfs dat het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) het daarna wilde financieren. Het Meetnet is sindsdien enorm uitgebreid. De Vlinderstichting levert de gegevens van de routes, het CBS berekent de indexen en trends en wij communiceren alles terug aan waarnemers, publiek en overheid.

Kars: Een mooi aspect van het Meetnet is dat we alle mensen die een route willen beginnen persoonlijk bezoeken. We zetten dan samen de route uit.

Welke van jullie projecten heeft de meeste invloed gehad?

Chris: Dat blijft toch het Landelijk Meetnet. De invloed daarvan is overal in doorgesijpeld en het wordt ieder jaar waardevoller. Nog steeds gebruiken we het voor van alles. Mooi vind ik dat een tiental routes waarmee we in 1989 begonnen zijn nu nog altijd wordt gelopen.

Kars: Mijn belangrijkste project loopt ook nog. Het is het 4-jarige project Idylle, waarbij we samen met de Nederlandse Bijenhoudersvereniging grote bloemrijke plekken aanleggen in de stad, het buitengebied of langs sloten of wegen. Het is heel anders dan werken voor een opdrachtgever. We hebben nu dankzij de Nationale Postcode Loterij namelijk de middelen beschikbaar om zelf te bepalen wat we doen. Bij iedere Idylle waar ik kom, tref ik heel veel enthousiaste mensen aan. Dat is enorm stimulerend.

Wat is jullie belangrijkste publicatie?

Chris: Dat is met afstand het Red Data Book uit 1997. Dat was de eerste Europese Rode Lijst voor vlinders, geschreven samen met een Engelse collega in opdracht van de Raad van Europa. Het was de aanzet voor de ontwikkeling van een breed Europees netwerk van vlinderorganisaties en -beleid. Een cruciale publicatie dus.

Kars: Ik publiceer niet veel. Ik denk dat ik veel meer mensen bereik met mijn lezingen. Wél schrijf ik vrij veel korte natuurberichten, waar ik ook een behoorlijk groot publiek mee bereik. Chris publiceert wél enorm veel wetenschappelijke artikelen. Wat dat betreft zijn hij en ik twee totaal verschillende figuren binnen De Vlinderstichting. We vullen elkaar aan en daarom beslaan we een breed spectrum.

Chris Bal



'Kris en Kras' werden zelfs op de Vlaamse studiedag gehuldigd wegens hun 25-jarig jubileum.

De partners van Kars en Chris (respectievelijk Annette van Berkel en Irma Wynhoff) zijn ook intensief bij De Vlinderstichting betrokken.

Praten jullie thuis alleen over vlinders?

Chris: Nee natuurlijk niet. Er is thuis van alles te doen, dus heb je het zeker niet constant over vlinders. Ach, het heeft voor en nadelen dat je bij dezelfde werkgever zit, maar sommige mensen kunnen daar zo overdreven over doen. Ik vind het eigenlijk heel gewoon. En als je op vakantie gaat, is het helemaal makkelijk. Dan hoef je niet drie dagen te onderhandelen of je een keer de auto mag om een middagje te gaan vlinderen.

Kars: Ik vind het ook wel prettig. Als ik het over een vlinderonderwerp heb, weet Annette precies waar het over gaat. En nu ik tegenwoordig minder veldwerk doe en er in het weekend even lekker op uit wil, is dat ook veel makkelijker met een partner die dezelfde passie heeft.

Wat zijn sinds jullie begintijd de belangrijkste veranderingen wat betreft vlinders in Nederland en De Vlinderstichting?

Chris: Er zijn minder vlinders.

Kars: Maar er is meer aandacht voor!

Chris: Ik heb wel het idee dat het een heel klein beetje beter gaat. Het lijkt erop dat we de bodem hebben

bereikt. Tegenover elk negatief verhaal kun je tegenwoordig een positief verhaal zetten. Dat was 25 jaar geleden wel anders.

Kars: Zeer positief is dat De Vlinderstichting nu als een hele grote jongen wordt gezien; een belangrijke gesprekspartner.

Chris: In de begintijd kreeg je soms wel eens vragen als 'Wát zijn jullie? De Vijfvingerstichting?? Of 'De Kinderstichting?' Dat gebeurt nu zelden meer. De Vlinderstichting is toch een naam geworden.

Zijn jullie nog net zo bevlogen als toen of toch wat cynischer geworden?

Kars: Absoluut nog zo bevlogen. Anders zou ik hier niet meer zitten. Ik ben nog vitaal genoeg om iets anders te zoeken als ik zou willen, maar het is nog veel te leuk. Het mooie is dat je als projectleider hier volop de ruimte krijgt om je werk zo te doen als je zelf het beste acht. Niet alleen ervaren mensen krijgen die mogelijkheid, maar ook nieuwe projectleiders.

Chris: Dat is de cultuur die we proberen te handhaven hier. Ik kan min of meer doen wat ik zelf wil, omdat je het allemaal zelf organiseert. Je weet wat er kan, bij wie je moet zijn, wat je moet doen. Er zitten volop uitdagende projecten bij.

Blijven jullie tot je pensioen bij De Vlinderstichting?

Kars: Jazeker. En daarna waarschijnlijk ook nog wel. Dan krijgen we samen een kamer, met op de deur het bordje 'Kris en Kras'.

Chris: Ja, ik blijf ook absoluut. En dat had ik nooit gedacht toen ik hier net begon. Het was echter al snel duidelijk dat het hier erg leuk was. We konden beiden ook goed overweg met Jan, dat scheelde ook.

Wat gebeurt er daarna met de vlinders en De Vlinderstichting?

Chris: Je ziet bij veel diergroepen in Nederland dat het langzaam iets beter gaat. Wat dat betreft blijven de vlinders nog wel achter hoor.

Kars: Ik denk inderdaad dat de vlinders ons over 20 jaar nog steeds nodig hebben. De Vlinderstichting is voorlopig nog lang niet overbodig.



Chris van Swaay



Kars van Velling

Chris fotografeert een koninginnenpage.

Kars fotografeert een koninginnenpage.



Chris van Swaay gepromoveerd

Vrijdag 31 oktober is Chris van Swaay, medewerker van De Vlinderstichting, gepromoveerd aan de Wageningen University met een proefschrift getiteld: *Tracking butterflies for effective conservation*.

In een volle aula van Wageningen University verdedigde Chris van Swaay met overtuiging zijn proefschrift en stellingen tegen de opponenten, van de universiteiten van Leuven, Amsterdam, Leiden en Wageningen. Het eindoordeel van de promotiecommissie, onder leiding van de professoren Marcel Dicke en Michiel Wallis de Vries, over het proefschrift en de verdediging was 'zeer goed'. We feliciteren Chris van harte met dit resultaat.

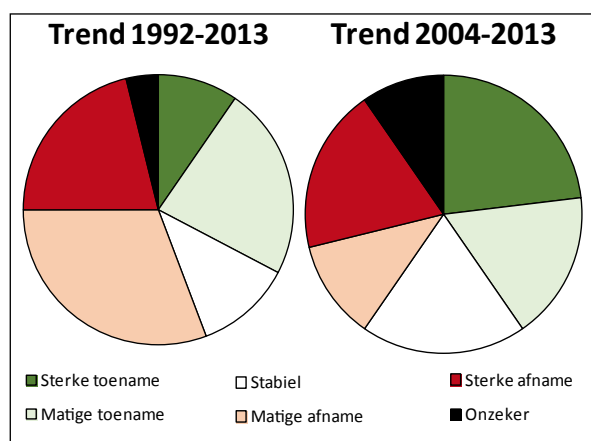
Het proefschrift beschrijft de stappen die nodig zijn voor behoud en herstel van vlinders. Om vlinders effectief te kunnen beschermen moeten we allereerst weten waar ze voorkomen (hun verspreiding) en hoe het met ze gaat (de trend: worden ze algemener of zeldzamer). Daarna kunnen prioriteiten voor bescherming worden vastgesteld. Vervolgens moet worden achterhaald waarom soorten achteruit gaan of zo zeldzaam zijn. Als de oorzaken bekend zijn, kan worden bepaald welke maatregelen nodig zijn. Tot slot is het belangrijk om de uitkomsten ook zoveel mogelijk te delen, zodat politici, beleidsmakers, boswachters, vrijwilligers en zo veel mogelijk andere mensen weten wat nodig is (communicatie).

Het verzamelen van gegevens over verspreiding en trend van dagvlinders gebeurt grotendeels door duizenden vrijwilligers, die doorgeven welke vlinders zij gezien hebben. Gecombineerd met moderne modelleringstechnieken levert dat gedetailleerde informatie over de verspreiding van vlinders en de verandering daarin, maar ook over de oorzaken daarvan: kolonisatiesucces en overleving. Het blijkt dat het Nederlandse landschap steeds meer versnipperd raakt. Daardoor hebben vlinders steeds meer moeite om geschikt leefgebied te bereiken.

Doctor Chris van Swaay benadrukt de grote waarde die de vrijwillige veldmedewerkers hebben: "Dankzij de duizenden mensen die in hun vrije tijd de natuur intrekken en doorgeven wat ze er zien, kunnen we die natuur veel beter beschermen".

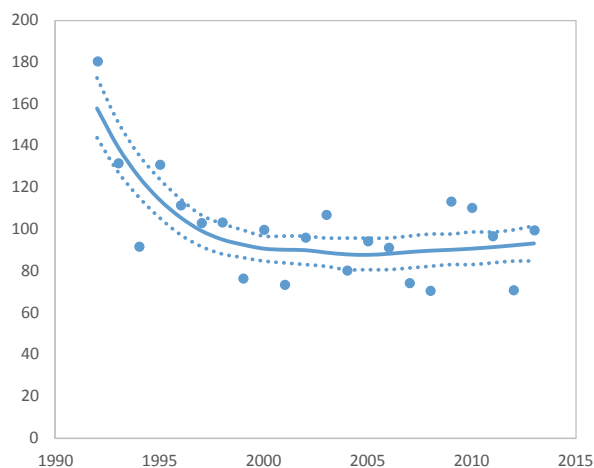
Uit het dal?

Dat het met veel van onze dagvlinders niet goed gaat, daar hebben we al vaker over geschreven. Maar er zijn ook af en toe lichtpuntjes. Zijn ze door het diepste dal heen?



Figuur 1. Trend 1992-2013 en 2004-2013.

Met het Landelijk Meetnet Vlinders volgen we de ontwikkelingen van de vlinderstand in Nederland. Niet alleen weten we op deze manier de populatie-indexen per jaar, maar ook kan over een langere tijd een trend berekend worden. Standaard wordt zo'n trend berekend over de hele periode (inmiddels 25 jaren), maar het is ook mogelijk om die te bepalen over de laatste tien jaren. In die periode lijkt het aantal toenemende en afnemende soorten bijna met elkaar in evenwicht (figuur 1). De eerste taart laat zien dat vanaf 1992 meer dan de helft van de dagvlindersoorten achteruit- en ongeveer een derde vooruitgaat. Maar vanaf 2004 ziet dat er een stuk gunstiger uit.

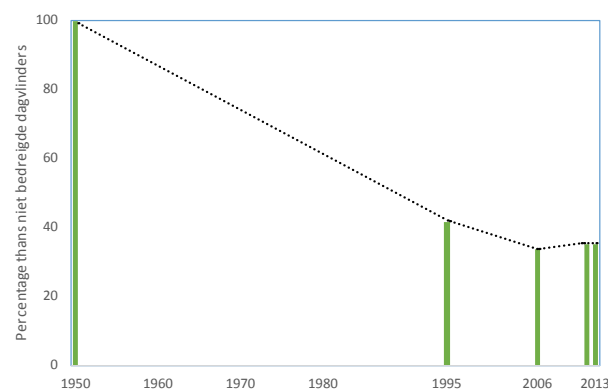


Figuur 2. Gemiddelde index per jaar.

25 jaar vlinders tellen

25 jaar geleden begonnen we met vlinders tellen, reden om er uitgebreid bij stil te staan op de Landelijke Dag van De Vlinderstichting. Meer informatie hierover vindt u op blz. 26 en op www.vlinderstichting.nl.

We kunnen dit ook laten zien door de gemiddelde index per jaar te berekenen (figuur 2). Dan zien we met name in de jaren negentig van de vorige eeuw een forse daling: veel soorten gingen toen flink in aantal achteruit. Het dieptepunt lag rond de eeuwwisseling en sindsdien lijkt er zelfs heel langzaam sprake van een vooruitgang: we krijgen een beetje meer vlinders. Wel zitten ze nog steeds ver onder de aantallen van begin jaren negentig. Maar de vlinders lijken de weg naar boven weer gevonden te hebben, al gaat het nog erg langzaam.



Figuur 3. Virtuele Rode Lijst.

De laatste Rode Lijst van de dagvlinders uit 2005 laat zien dat toen van de 71 standvlinders er 17 waren verdwenen, 31 werden bedreigd en slechts 23 soorten waren 'thans niet bedreigd'. Samen met het CBS berekenen we tegenwoordig ook jaarlijks de lengte van een 'virtuele Rode Lijst' (figuur 3). Ook die laat vanaf 2006 een lichte vooruitgang zien: er zijn iets minder bedreigde soorten. Maar in 1995 was het beter en vergeleken met 1950 hebben we nog een heel lange weg te gaan.

De eindconclusie mag dan ook zijn dat het inderdaad weer iets beter gaat met onze dagvlinders na het dieptepunt in de eerste paar jaren van deze eeuw. Maar we zijn er nog lang niet. Samen met u blijven we ze volgen.

Het Meetnet Vlinders

Het Landelijk Meetnet Vlinders is een samenwerkingsproject van De Vlinderstichting en het CBS, in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM), in opdracht van Economische Zaken. Dankzij dit meetnet kunnen we de ontwikkelingen in de vlinderstand nauwgezet volgen. Alle hulp en medewerking is welkom. Wilt u meedoen, dan kunt u zich aanmelden bij De Vlinderstichting (info@vlinderstichting.nl) of tel 0317 467346).

Tekst:

Chris van Swaay

De Vlinderstichting

en Arco van Strien

CBS

De zilveren monitor 25 jaar vlinders tellen bij de Galgenberg

Tekst:

Harm Werners

Vlinderwerkgroep

Noordwest-Veluwe

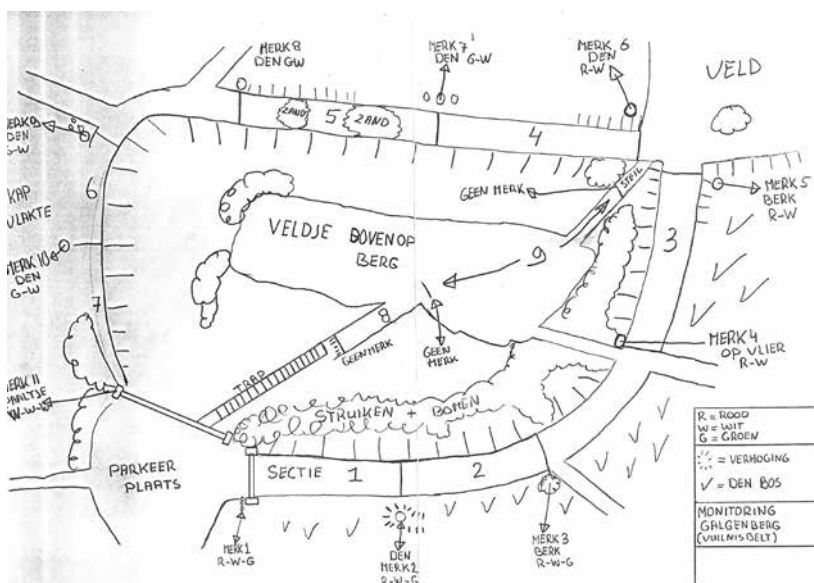
Onder de titel 'De koperen monitor' stond in Vlinders nummer 3, jaargang 2005, een bijdrage, waarbij de balans werd opgemaakt van 12½ jaar monitoren van dagvlinders op vlinderroute V0071. Inmiddels kan een overzicht van het wel en wee op deze bijzondere locatie gemaakt worden over een periode van 25 jaar. Daarmee loopt het monitoren op deze route in de pas met de start van het Landelijk Meetnet Vlinders in 1990. De auteur van dit artikel, die als medeteller deze kwart-eeuw samen met hoofdteller Betty Dekker heeft 'volgemaakt', maakt u graag deelgenoot van hun verdere ervaringen.

voorkomende koninginnenkruid zou je hier niet direct verwachten. Waarschijnlijk zijn de zaden van de omgevingsvreemde vegetatie meegekomen met het afdekzand. De werkelijke Galgenberg ligt enkele honderden meters noordwestelijk van de tellocatie.

Voor een goed inzicht plaatsen we het originele routekaartje (figuur 1) waarop de indeling in een negental secties is aangegeven. De hierop ingetekende trap, die naar de op de bergtop gelegen secties 8 en 9 voert, heeft de tand des tijds niet doorstaan en is volledig verdwenen. Wel is aan de andere kant van de belt bij sectie 5 een nieuwe trap aangelegd. Deze voert naar een bovenop de berg geplaatste uitkijktoren. Ook niet meer aanwezig zijn enkele haaks op de route (zoals bij sectie 3) aangegeven bospaden. Deze zijn niet bewust afgesloten, maar door spontane opslag van braamstruiken overwoekerd geraakt.

Zwijnenbende

Terugkijkend staat het begrip 'verandering' centraal. Toen de vlindertellingen begonnen, was de vuilnisbelt al vele jaren niet meer in gebruik. Op deze rustieke plek zou je op voorhand niet op al te veel dynamiek mogen rekenen. Niets bleek echter minder waar. Moesten de tellers zich in de beginperiode op sommige plaatsen van de route nog - al dan niet met behulp van een snoeischaar - door manshoog riet en brandnetels een weg banen, deze begroeiing werd allengs teruggedrongen. Dat was te danken aan de wilde zwijnen. De evers blijken vooral verzot op de wortels van het riet en graven bij tijd en wijle diepe kuilen om deze lekkernij te bemachtigen. Bovenop de belt bevond zich aanvankelijk een grasveldje. Dit open terreintje is na de nodige wroetwerkzaamheden van de varkens inmiddels volkomen in beslag genomen door hogere vegetatie. Met name het in de zomer en nazomer uitbundig bloeiende boerenwormkruid voelt zich hier thuis. In 2013 troffen we er drie weken lang een eikenpage, die zich tegoeed deed aan de nectar van deze planten. Puur natuurgeweld liet ook af en toe z'n sporen na. Een solitaire hoge grove den in sectie 7 werd geveld door een storm en dwong ons tot een kleine aanpassing van de route. Enkele jaren later begaf de wilg aan het eind van dezelfde sectie het, maar deze boom liet zich niet kisten. Uit de horizontale stam ontwikkelden zich nieuwe takken, die inmiddels in het vroege voorjaar al weer een bijdrage leveren aan het nectaraanbod via de aanlokkelijke katjes. Door de omringende bebossing is er voor het merendeel van de secties sprake van 'een-



Figuur 1. Het originele routekaartje.

Een aantal elementen maakt de Galgenbergroute (Harderwijk) bijzonder. Het uitgestippelde traject loopt om en over een voormalige vuilstortplaats, die in de jaren zestig van de vorige eeuw is gesloten. De van een betrekkelijk dunne afdeklaag voorziene belt ligt in het Harderwijkerbos, maar grenst aan de oostkant aan een stuifzandgebied, het Beekhuizerzand. Opmerkelijk is, dat de vuilnisberg temidden van de droge Veluwe zandgrond begroeid is met riet, dat na al die jaren wel is gereduceerd (zie hierna) maar nog steeds niet is verdwenen. Ook het op sommige plekken rijklijk

zijdige' waarnemingen. Aan de boskant van het traject vliegen zelden vlinders.

In de begintijd overheersten distels als nectarplanten. Akkerdistels zijn nu nagenoeg verdwenen, terwijl de kruldistels sterk zijn teruggedrongen. In de voortschrijdende successie is de kruidenvegetatie vervangen door het al genoemde koninginnenkruid en boerenwormkruid. Op zich geen ongunstige wijziging wat betreft het nectaraanbod. Zoals in het slot van het eerdere artikel al werd vermeld, is om een deel van de belt een geasfalteerd fietspad aangelegd en het nabij gelegen stuifzandgebied is aanmerkelijk uitgebreid.

Veranderingen vlinderbestand

Ongetwijfeld hebben de veranderingen in het gebied invloed gehad op de samenstelling van het vlinderbestand. Uiteraard zijn ook landelijke trends niet aan ons telgebied voorbij gegaan. Zo is de argusvlinder nagenoeg verdwenen van de hogere zandgronden; deze soort namen wij voor het laatst waar in 1994. De soort- en aantalsontwikkelingen zijn volledig na te pluizen via figuur 2, die de lijst monitorwaarnemingen 1990 – 2014 bevat.

We noteerden het eerste teljaar 17 vlindersoorten. Een aardige start zou je kunnen zeggen. In de jaren daarna steeg dit aantal tot rond de 20. Die stijgende lijn kreeg de laatste jaren een aangename impuls. Het voorlaatste seizoen hadden we een record met 24 soorten. In totaal hebben we de afgelopen 25 jaar bezoek gehad van 28 dagvlindersoorten. Sommige ervan, zoals het koevinkje, dat zich in die periode twee keer liet zien, moet worden aangemerkt als zwerver. Wellicht weet zo'n zwervende vlinder ooit een populatie te stichten op onze route. In 2013 werden we verblijd met maar liefst drie nieuwkomers. Nadat eerst een bruin blauwtje op ons pad kwam, verscheen de 'klapper' in de vorm van een keizersmantel. Dat ook nog een oranje luzernevlinder, die overigens aanvankelijk werd aangezien voor z'n gele soortgenoot,



Eikenpage. op boerenwormkruid. Foto boven: pad in sectie 8 van de route.

de belt aandeed, maakte het succes compleet. Zowel de oranje luzernevlinder als de keizersmantel liet zich in 2014 opnieuw zien. De fraaie parelmoervlinder kon in beide jaren als een mannetje worden gedetermineerd.

soort	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
argusvlinder	0	4	7	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
atalanta	33	8	5	10	9	61	15	18	30	23	29	35	18	29	6	29	9	64	2	34	12	19	53	13	120
bont zandoogje	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	3	10	21	12	14	19	26	23	37	15	56	58	39	72
boomblauwtje	1	0	4	11	0	0	0	0	5	3	1	1	2	2	4	16	11	7	14	13	12	21	2	5	
bruin blauwtje	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0
bruin zandoogje	97	143	326	69	143	411	77	38	49	141	117	109	233	175	67	39	72	35	21	31	57	45	38	143	123
bruine vuurvldr	2	4	0	3	11	20	12	12	9	9	9	2	75	27	5	1	2	6	1	4	15	14	4	41	25
citroenvlinder	39	72	133	14	16	28	13	9	20	59	33	8	27	32	15	38	13	19	15	19	19	43	44	106	228
dagpauwoog	110	114	104	13	5	188	229	59	34	71	34	8	22	21	5	8	1	21	2	13	3	12	16	46	21
distelvlinder	2	5	4	0	2	2	168	0	2	1	0	1	1	40	2	0	0	6	0	46	0	0	0	2	4
eikenpage	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	3	0
gehakk. aurelia	0	1	7	13	4	3	1	5	8	6	14	7	7	12	10	13	9	5	8	30	18	13	13	7	22
groentje	0	0	3	0	0	0	0	2	0	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0
groot dikkopje	3	10	20	3	6	28	8	5	5	5	8	5	7	13	9	9	7	11	15	22	30	47	17	7	12
groot koolwitje	2	1	8	1	2	7	0	1	1	8	2	3	0	1	1	3	1	4	1	4	2	1	0	0	8
heivlinder	5	54	20	1	6	7	2	0	0	7	3	1	0	2	0	0	0	0	2	2	0	0	0	1	3
hooibeestje	16	1	8	7	1	1	9	5	7	21	11	7	6	5	1	0	0	0	1	2	1	2	2	10	4
icarusblauwtje	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	2	0
keizersmantel	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
kl. geaderd witje	31	13	26	10	12	27	13	19	14	27	21	25	51	45	37	42	73	90	61	134	79	154	86	188	125
klein koolwitje	11	11	23	7	9	45	21	15	2	7	1	7	11	5	9	19	31	31	4	38	29	47	21	41	15
kleine vos	28	71	63	2	0	118	42	11	0	0	6	3	8	26	9	4	15	4	0	4	10	15	17	129	28
kleine vuurvvlinder	6	4	10	10	5	17	15	10	14	7	20	5	23	16	0	5	4	13	16	32	48	20	31	113	32
koevinkje	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0
landkaartje	30	6	16	15	8	30	7	12	33	56	39	9	39	43	7	1	4	3	2	8	8	11	13	20	29
oranje luzernevlinder	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
oranjetipje	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	2	0	5	3	12
zwartsptrdikkopje	0	4	3	12	5	14	5	2	2	1	1	0	6	6	1	0	3	1	0	0	0	0	0	0	0

Figuur 2. Totaaloverzicht van de waarnemingen.

Figuur 3, Totaal aantal soorten en vlinders per jaar.

Jaar	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14
Soorten	17	17	19	17	17	17	16	16	17	18	18	18	18	19	17	15	16	18	16	21	18	17	16	24	22
Totaal	417	526	790	201	246	1007	637	223	236	453	351	239	548	521	200	241	274	347	190	481	363	521	420	917	894



Bont zandoogje.

Omdat de vlinder zich het laatste jaar tijdens twee tellingen vertoonde, prijkt op het overzicht van dat jaar achter zijn naam het cijfer 2.

Soorten als groentje en icarusblauwtje komen niet elk jaar op het telformulier voor. We vreesden na een aantal jaren zonder zwartsprietdikkopje deze soort te moeten missen, maar in 2014 dook er tot onze opluchting toch weer een exemplaar op. De heivlinder had het eveneens een aantal jaren moeilijk. De grote aantallen uit de beginperiode zijn in vergelijking tot de huidige stand van zaken bijna ongeloofwaardig. Een beetje trots zijn we op 'onze' soort van de Rode Lijst, de bruine vuurvlinder. Overigens op de schrale gronden van de Veluwe niet ongewoon.

Sloten we de vorige periode in 2004 af met het tot dan toe minimale jaaraantal van 200 vlinders (zie figuur 3), het bleek nog slechter te kunnen want in 2008 bleef de teller steken op 190. Het hoogste aantal van 1007 is nog steeds voorbehouden aan het jaar 1995.

Fluctuaties

Merkwaardigerwijs behoren de laatste twee seizoenen met respectievelijk 917 en 894 vlinders getalsmatig tot de topjaren. Des te opmerkelijker dat zowel de atalanta als de citroenvlinder in het afgelopen teljaar oude records deed sneuvelen. Dat het bont zandoogje hierin niet achterbleef, was minder verrassend na de opmars van de laatste jaren. Het bruin zandoogje was jarenlang de meest getelde vlinder op de route. In de jaren negentig werd deze zandoog enkele jaren afgelost door de dagpauwoog, een soort die de toppositie daarna nooit weer wist te bereiken. Zoals uit het totaaloverzicht blijkt, werd de nagenoeg onaantastbare positie van het bruin zandoogje in 2005 overgenomen door het klein geaderd witje, dat deze positie verrassend genoeg in het afgelopen teljaar moest afstaan aan de al genoemde citroenvlinder. Waarschijnlijk heeft de achteruitgang van het bruin zandoogje te maken met de toenemende verruiging van het terrein. In zijn algemeenheid valt op, dat in de loop der jaren de aantallen per soort behoorlijk kunnen fluctueren. Dit geldt zeker voor bijvoorbeeld een algemene soort als de kleine vos. Een aardige bijkomstigheid was ook dat het landkaartje zich in het laatste teljaar nadrukke-

lijk manifesteerde met een derde generatie. Een aspect dat maar weer eens duidelijk maakt dat elk teljaar weer anders is. Voor de tellers is dit een boeiend gegeven. Overigens kunnen we tot ons genoegen vermelden, dat de ontbrekende telgegevens over 1993, waarvan in het eerste artikel gewag werd gemaakt, toch zijn opgedoken. Daardoor is het overzicht na 25 jaar vlinders tellen op de Galgenberg helemaal compleet. Sinds een paar jaar wordt een aantal nachtvlindersoorten meegeteld. Tot nu toe zagen we de gamma-uil, mi-vlinder en sint-jacobsvlinder. Vooral de opvallend zwartgele rupsen van de laatste soort zijn in het voorjaar en zomer prominent aanwezig op het jakobskruiskruid.

De cirkel is rond

Eindigde ons vorige artikel met de constatering, dat bij de start van het nieuwe teljaar 2005 een tweetal atalanta's werd aangetroffen op een bloeiende wilgenstruik, tijdens de laatste teldag eind september 2014 was de atalanta de meest voorkomende soort. Zo is de vlindercirkel na deze tweede halve kwarteeuw op de Galgenbergroude rond en zien we al reikhalzend uit naar het zesentwintigste jaar. We kunnen ervan verzekerd zijn, dat het seizoen 2015 weer anders zal zijn dan alle voorgaande. Mede daarom kunnen we er nog steeds geen genoeg van krijgen en tellen we met onverminderd enthousiasme en vol goede moed door. De ervaring leerde ons, dat zich behoorlijk veel veranderingen hebben voorgedaan in de omstandigheden op en rond de route. Hetzelfde geldt voor de samenstelling van het vlinderbestand, waarbij er wat betreft de toename van het aantal soorten sprake was van een positieve ontwikkeling. Wij hopen, dat we door middel van dit overzicht duidelijk hebben kunnen maken, dat het monitoren bovenal een heel plezierige vrijetijdsbesteding is. Mooi meegenomen, dat het op deze manier volgen van de vlinders essentiële gegevens oplevert voor een bijdrage aan een betere bescherming van de 'vliegende juweeltjes'.

Monitoring vlinders: thema op de Landelijke Dag

Gaat de vlinderstand in ons land achteruit en heeft dat te maken met verdroging of vermesting? Worden er in het noorden minder vlinders waargenomen dan in het zuiden? Gaat het hooibeestje in de duinen even sterk achteruit als in de rest van het land of is er verschil? Om dit soort vragen te kunnen beantwoorden, is De Vlinderstichting in 1990 samen met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) gestart met het Landelijk Meetnet Vlinders. 25 jaar geleden begonnen we dus met vlinders tellen, reden genoeg om er uitgebreid bij stil te staan op de Landelijke Dag van De Vlinderstichting. Meer informatie hierover vindt u in het groene katern op blz. 26 en op vlinderstichting.nl, waar u zich ook kunt aanmelden.

Blaaskapel

De eerste in mijn huis rondvliegende wesp, op 4 januari van het afgelopen jaar, leek de voorbode van een bijzonder insectenjaar. En dat bleek ook zo te zijn, althans voor zover het de vlinders betrof. Want bijvoorbeeld de aantallen wespen waren dat jaar veel geringer dan normaal. Maar over speciale waarnemingen van vlinders zag ik het ene na het andere juichende natuurbericht in mijn e-mailbox. Over kleine aantallen heel bijzondere vlinders, over grote aantallen niet zo bijzondere vlinders en zelfs over grote aantallen heel bijzondere vlinders. De esdoornspanner en een geraniumblauwtje in het Limburgse. Bijna overal viervladvlinders en echt overal oranje luzernevlinders. Meerdere blauwe weeskinderen en ook nog het karmozijnrode weeskind in de duinen. De vele waarnemingen van rupsen van de meriansborstel die even gold als 'trending topic'. Met als klap op de vuurpijl ook in ons land de invasie van Russen, nou ja, van de oostelijke vos. Soms maakt een soort supersnel carrière en staat die vlinder, komend vanuit het niets, opeens volop in de schijnwerpers, als een plotseling opkomende soapster.

Eigenlijk moet ik er zelf ook op uit, om te kijken of ook ik toevallig een OBV'er, een Opeens Bekende Vlinder tegen zou komen. Maar een vervelend dingetje ergens in de onderbuik, geen vlinder overigens, staat dat tijdelijk in de weg. Voor mij geen speciale ontmoetingen dus, al is een atalanta die in de laatste week van november door de tuin fladdert natuurlijk ook een bijzondere waarneming. Maar verder moet ik het deze periode hebben van het eigen voorstellingsvermogen. Met als deze keer aan te snijden onderwerp: vlinders en geluid. Wat vlinders namelijk tot zulke aangename diertjes maakt, is dat ze geen geluid produceren. Waar



de bladblazers van welhaast alle burens, de snelweg even verderop, een monotoon muggengezoem en heftig kikkergekwak een heel zomeretmaal kunnen verpesten, produceren vlinders uitsluitend volmaakte stilte. Of vergis ik me? Ik vind het telefoonnummer van een gespecialiseerd uitzendbureau voor studiomuzikanten en daar denkt men wel een muzikaal optreden van vlinders te kunnen regelen. En op het overeengekomen tijdstip komen op het weitte waar ik heb afgesproken inderdaad wat vlinderfiguren aanzetten. Een groepje van vier doodshoofdvinders en een even groot aantal enigszins Aziatisch ogende pijlstaarten, die zich voorstellen als *Phyllosphinxia dissimilis*. Is dat het? Nee, bijna te laat arriveert nog een groepje dieren. Het zijn tien identieke dagvlinders uit Suriname. (Dat laatste veronderstel ik omdat ik de soort daar wel eens heb gezien. En gehoord!) Vanwege de late aankomst stellen die zich niet voor, dus een soortnaam kan ik u niet geven.

Dan begint het octet pijlstaarten met het eerste nummer. Eerst wordt een muisachtig piepgezing van de doodskopjes afgewisseld met poesachtige klanken van de Aziaten. Daarna vloeien beide klanksoorten harmonieus samen. Na afloop klinkt er een luid applaus, veroorzaakt door het vleugelklapper van de tien Surinaamse vlinders. Aan mij is zowaar een complete applausmachine verhuurd! Na nog twee nummers wordt het geluid toch wat eentonig en blijkt het optreden bovendien alweer ten einde. Nog een toegift? Eentje dan. Dit keer musicer ik zelf mee en voeg ik met de meegenomen foekepot wat extra ritme toe. En dan vertrekt het hele spul weer, nog naneuriënd. Allemaal kiezen ze het luchtruim, de pijlstaarten voorop en de klapperaars er achteraan. Of, om met Gerrit Komrij te spreken (gedicht *De fanfare*, in de bundel *Fabeldieren*, 1975): "Zonder te kikken steeg het ensemble blazend hemelwaarts". ●

*Tekst: René Marcelis
Tekening:
Peter Wetzels*

Veel aardbeivlinders op Schiermonnikoog

Tekst:
Wilfred Alblas en
Joost Uittenbogaard

Schiermonnikoog is in vele opzichten een bijzonder eiland. Zo spraken de Schiermonnikogers nog maar kort geleden een eigen taal die sterk afweek van het Nederlands en het Fries. En als het in het hele land grijs en regenachtig is, schijnt op Schiermonnikoog dikwijls stralend de zon.

Het eiland werd 25 jaar geleden als eerste uitgeroepen tot Nationaal Park en is het enige dat is aangewezen omdat hier vooral de natuurlijke processen vrij spel hebben. Het nationaal park werd vervolgens onderdeel van maar liefst drie verschillende Natura 2000-gebieden, als om te onderstrepen dat de natuur hier het beschermen waard is.

Op een oppervlakte van slechts 7000 ha vind je hier wadplaten met zeehonden, uitgestrekte natuurlijke kwelders met velduilen en lepelaars, een van de breedste stranden van Europa, duincomplexen met orchideerijke duinvalleien, spontaan ontstane bossen vol berk en wilg naast aangeplante bossen vol corsicaanse dennen. Er zijn geen vossen, geen mollen, geen reeën en geen marters. Voor veel soorten vormen de zeven kilometer Waddenzee die Schiermonnikoog scheidt van het vasteland een onoverkomelijk probleem. Voor flora en fauna vertrekt er niet iedere drie uur een veerboot van of naar Lauwersoog!

Bijzondere vlinderfauna

Hoewel Schiermonnikoog maar klein is, kent het dankzij deze variatie aan leefgebieden en de hoge mate van natuurlijkheid een rijke dagvlinderfauna. De afgelopen tien jaar zijn van het eiland dertig soorten gemeld.



De Arnicavallei, habitat van de aardbeivlinder op Schiermonnikoog.

Daarbij is het gewone op Schiermonnikoog soms zeldzaam, terwijl het zeldzame er gewoon kan zijn (Alblas *et al.*, 2013). Zo kan de randstedelijke vlinderaar hier doorgaans tevergeefs zoeken naar argusvlinders en ontbreken tot verbazing van de gemiddelde Drent soorten als oranje zandoogje en koevinkje volledig. Algemene soorten als boomblauwtje, landkaartje en gehakkelde aurelia zijn schaars. Soorten waar de vlinderaar van de vaste wal voor uit zijn bed komt, zoals duinparelmoervlinder, heivlinder en aardbeivlinder, komen op Schiermonnikoog daarentegen wijd verspreid voor. Op deze laatste soort zoomen we in dit artikel verder in. Het blijkt dat onbevangen rondkijken ook in veel bezochte gebieden tot interessante ontdekkingen kan leiden.

De aardbeivlinder is in Nederland een zeldzame soort geworden. We komen nog tot zo'n 15-25 populaties. De afgelopen tien jaar werd de soort slechts uit 48 atlasblokken (5x5 km) gemeld (Bron: NDFF). De belangrijkste populaties bevinden zich op de Veluwe, in de Hollandse Duinen, in Noordwest-Overijssel, in het Bargerveen en op Schiermonnikoog.

Vochtige graslanden en duinvalleien

Sinds het verdwijnen van de aardbeivlinder van Terschelling is Schiermonnikoog het enige Nederlandse waddeneiland waar nog aardbeivlinders vliegen. De vlinders zijn vooral bekend van twee nabij het dorp gelegen vliegplekken. Dit betreft in beide gevallen vochtige graslanden, waar de waardplant tormentil volop groeit. In 1995 en 1996 heeft op een van deze plekken onderzoek plaatsgevonden naar habitatvoorkeur en nectargebruik, en naar verspreiding van individuele vlinders volgens de merk- en terugvangmethode (Duifhuizen, 1995 en 1996). Daarbij werd alleen ei-afzet waargenomen op tormentil en niet op andere plantensoorten. Verder konden geen verplaatsingen van vlinders van duinvalleien naar droge duinen of vice versa worden vastgesteld.

Op deze twee vliegplekken worden door de familie Van der Wal sinds 2001 op twee soortgerichte monitoringroutes de aardbeivlinders geteld. Op deze routes samen zijn gemiddeld 25 aardbeivlinders per jaar gezien. De trend over deze periode volgt op de ene route de landelijk gemeten lichte stijging. Op de andere lijkt sprake van een lichte daling. Uit vergelijking met de landelijke index voor de aardbeivlinder uit het Meetnet Dagvlinders blijkt, dat de schommelingen in aantallen op het eiland redelijk de landelijke patronen volgen. Vooral 2009 was een goed jaar, en ook 2014 lijkt bovengemiddeld. Met name begin jaren



Aardbeivlinder.



Verspreiding van de aardbeivlinder in Nederland 2005-2014. Bron: NDFF.

negentig lag het aantal aardbeivlinders in Nederland beduidend hoger dan deze eeuw. Hoe de situatie op Schiermonnikoog toen was, weten we niet omdat er toen geen systematische tellingen zijn gedaan.

Inventarisatie

In 2013 inventariseerden wij de duinen van Schiermonnikoog op dagvlinders (Alblas *et al.*, 2013). We hadden vooraf de verwachting de aardbeivlinder meer verspreid aan te treffen dan tot dan toe bekend was. Het nadeel van bekende, goed bereikbare vliegplekken is dat iedereen vooral daar gaat kijken. Vlinderaars die aardbeivlinders willen zien, gaan naar de bekende plekken en keren tevreden terug naar de wal met een leuke waarneming en meestal ook met een paar mooie foto's. Maar elders op het eiland bevinden zich meer geschikte valleien met veel tormentil. Ook in de open duinen bevindt zich potentieel leefgebied, waar gezien ervaringen elders (bijvoorbeeld in de duinen aan de Hollandse kust, Mourik en Kan (1996)), volop aardbeivlinders zouden kunnen vliegen.

Tijdens onze inventarisatie van de dagvlinders van het open duin hoopten we meer zicht te krijgen op de verspreiding van de aardbeivlinders op het eiland. Helaas was het weer in het geplande telweekend in 2013 te slecht om een goed beeld te krijgen. Dat we ondanks de kou, wind en regen toch nog 37 aardbeivlinders op 11 verschillende plekken zagen, vonden we echter veelzeggend en het stimuleerde ons het een jaar later nogmaals te proberen.

In het voorjaar van 2014 hadden we meer geluk. In het weekend van 16-18 mei troffen we optimale omstandigheden met onbewolkte dagen met weinig wind en een temperatuur van meer dan 15 graden. Dit leverde verdeeld over drie dagen 87 aardbeivlinders op, verspreid over 11 kilometerhokken. Ter vergelijking: Duifhuizen (1995) zag op 10 waarnemingsdagen in totaal 39 exemplaren. In 1996 ging het om een onge-

kend aantal waarnemingsdagen gedurende 6 weken om 33 vlinders (Duifhuizen, 1996). In beide jaren werd met name gekeken rond de Hertenbosvallei en in de Westerduinen en was de doelstelling niet een eilandbrede inventarisatie. Toch lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat de trefkans om een aardbeivlinder te zien op Schiermonnikoog de afgelopen decennia niet afgenomen is.

Op Schiermonnikoog bevinden zich verschillende vochtige duinvalleien waar een consequent maaibeheer wordt uitgevoerd. Van twee hiervan waren zoals gezegd aardbeivlinders bekend. In 2014 ontdekten we echter nog zes tormentilrijke vliegplekken: bij de Westerplas, langs de Reddingsweg, de Bernardweg, het Bospad, het Lieuwe Trientjepad en langs het Johannes De Jongh-pad. Het betreft hier behoorlijk geïsoleerd van elkaar liggende plekken, zowel door de afstand van meerdere kilometers, als door het feit dat zich tussen deze vliegplaatsen obstakels bevinden zoals gesloten boscomplexen. We vermoeden dan ook dat we hier niet met zwervers maar met populaties te maken hebben.

Aardbeivlinders in de duinen

Onze telinspanningen richtten zich vervolgens op de zandige open duinen van het Kapenglop en de



Verspreiding van de aardbeivlinder op Schiermonnikoog in 2014. Bron: NDFF.



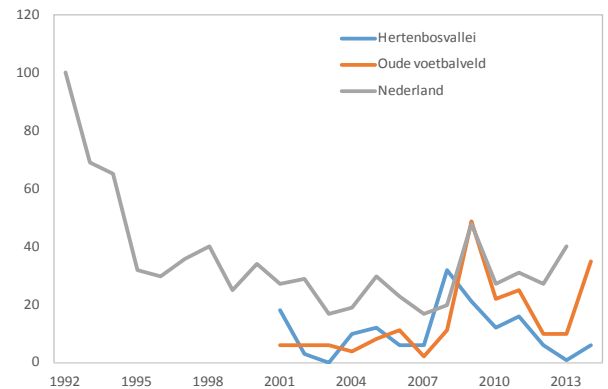
In vergraste duinen werden onverwacht veel aardbeivlinders gezien.

Westerduinen. Deze duincomplexen liggen relatief dicht bij de bekende vliegplekken en kenmerken zich door geaccidenteerde duinen met veel dauwbraam in lage vegetaties met relatief veel open zand. Van het Kapenglop wisten we bovendien dat hier volop bos-aardbei groeit en we waren nieuwsgierig of dat een aantrekkende werking op aardbeivlinders zou hebben. Inderdaad troffen we de soort in beide duincomplexen aan. De aantallen waren echter laag.

Daarop verlegden we onze aandacht naar de duinen langs de zeereep, waar nauwelijks tormentil aanwezig is. Deze duinen zijn op Schiermonnikoog behoorlijk begroeid geraakt met duindoornstruwelen en hoge verwachtingen hadden we er niet van. Tot onze verrassing vlogen juist hier de hoogste aantallen aardbeivlinders. Ook op plekken die er op het eerste gezicht totaal ongeschikt uitzagen troffen we ze aan. Ons beeld van de voorkeursbiotoop verschoof door deze ervaring behoorlijk. Van pionierssituaties in open duinen naar duinen die verder in de successie zijn, met mozaïeken met duindoorn. Een verklaring hiervoor kan gelegen zijn in de luwte die dit leefgebied heeft boven het meer open duin. Duifhuizen (1995) vond meer aardbeivlinders nabij struweel dan in open graslanden. Oteman en Rijkelijkhuzen (2011) vonden dat vrouwtjes hun eitjes bij voorkeur afzetten op plekken met veel strooisel, mogelijk omdat de poppen overwinteren in de strooisellaag.

Conclusie

Op Schiermonnikoog heeft de aardbeivlinder een grotere verspreiding dan tot voor kort gedacht. Dit kwam aan het licht door gebiedsdekkend onderzoek, waarbij de waarnemers onbevange op allerlei plekken gingen kijken, of die nou als vliegplaats bekend waren of niet, en ook op plekken die op voorhand niet leken te voldoen aan het beeld van geschikt leefgebied. Daarbij werd de soort in sterk verschillende habitats aangetroffen: natte duinvalleien, droge duinen en kwelders. De buitenduinen met een zekere mate van vergrassing en opslag van struweel herbergden de meeste aardbeivlinders. Het lijkt er sterk op dat de soort op het eiland verschillende waardplanten gebruikt. Recente



Aantallen aardbeivlinders in Nederland en op de monitoringroutes.

waarnemingen van ei-afzet ontbreken echter. Door de grote verspreiding en het gevarieerde habitatgebruik heeft de aardbeivlinder goede kansen om op Schiermonnikoog duurzaam voort te bestaan. Een calamiteit op de ene plaats of een verandering van beheer op de andere zal de soort niet snel de das om doen. Wel is het zaak bij het beheer rekening te blijven houden met aardbeivlinders. Dit kan door het tegengaan van (nog) verdere verstruweling via het instellen van extensieve vormen van begrazing, door gefaseerd te maaien op vliegplaatsen en door duinherstelmaatregelen kleinschalig en gefaseerd uit te voeren. Beheerder Natuurmonumenten is daar gelukkig graag toe bereid.

Literatuur

- Alblas, W., T. en R. Boelen, M. de Heer, E. Jansen, J. Uittenbogaard en C. en C van der Wal, Dagvlinderinventarisatie Open Duin Schiermonnikoog 2013, Natuurmonumenten, 2013.
- Alblas, W., J. Bouma, M. de Heer en J. Uittenbogaard, Inventarisatie Aardbeivlinder Schiermonnikoog 2014, Natuurmonumenten, 2014.
- Duifhuizen, P., De Aardbeivlinder op Schiermonnikoog; Een onderzoek naar de verspreiding van de aardbeivlinder op Schiermonnikoog en de ecologische aspecten die hiermee samenhangen, De Vlinderstichting, 1995.
- Duifhuizen, P., De Aardbeivlinder op Schiermonnikoog 2; Een onderzoek naar de eisen die de aardbeivlinder stelt aan zijn leefgebied in de duinen op Schiermonnikoog, De Vlinderstichting rapportnummer VS 96, 1996.
- Mourik, J. en P. Kan, Waar leeft de aardbeivlinder in de duinen? Vlinders (2), 1996.
- Oteman, B. en M. Rijkelijkhuzen, Plaggen voor de aardbeivlinder, Vlinders (1), 2011.

Dank

We danken Chris van Swaay voor zijn opmerkingen bij een concept van dit artikel en voor het vervaardigen van de verspreidingskaart en de grafiek. Ook dank aan Mireille de Heer, Tera en Rene Boelen, Erik Jansen, Judith Bouma, Cynthia Borrás, Cees en Christa van der Wal voor hun gezelschap en hun waarnemingen waarop dit artikel is gebaseerd.

groot tuinnieuws!

LUISTER ZONDAG 22 MAART VARA VROEGE VOGELS



kijk voor meer informatie op www.vlinderstichting.nl/primeur

Tien jaar Nationale Nachtvliedernacht

Tekst: Willem Ellis
WVF
& Ties Huigens
De Vlinderstichting

Op 27 en 28 juni, hartje zomer, werd voor de tiende keer de Nationale Nachtvliedernacht (NNN) gehouden. In Wageningen werd daarvoor een speciaal symposium over de effecten van kunstlicht op natuur georganiseerd. Ruim 350 mensen konden daar na afloop in het Groot Arboretum Belmonte genieten van nachtvlieders. En dat is waar de NNN met name om draait: mensen in aanraking laten komen met de schoonheid, rijkdom en betekenis van nachtvlieders.



Figuur 1: Onderzochte uurhokken in 10 jaar Nationale Nachtvliedernacht. Hoe donkerder een stip, hoe vaker dat uurhok is onderzocht.

Allereerst zetten we de gegevens van 2014 op een rij. Op 27 juni viel er op sommige locaties, vooral in het zuiden, een (flinke) regenbui. Op de meeste plekken was het echter tijdens de NNN droog, weinig wind en niet koud (zo rond de 16-17 graden om 0:00 uur). Niet slecht om nachtvlieders te zien. De zon ging laat onder, pas om 22.30 uur begon het echt donker te worden.

Tabel 1		
	2014	2013
Aantal bemonsterde uurhokken (5 x 5 km)	123	166
Aantal unieke waarnemingen	6153	4338
Aantal soorten macro's	362	122
Aantal soorten micro's	314	185
Aantal exemplaren	13439	16901

Tabel 1 laat zien hoe de tiende NNN heeft uitgepakt. Ter vergelijking staan de cijfers van 2013 in een tweede kolom. Werkelijk vergelijkbaar zijn die cijfers natuurlijk niet: in 2013 stonden de lakens immers opgesteld op 6 en 7 september.

2014

Terwijl het totaal aantal exemplaren dat werd waargenomen in de twee jaren maar weinig van elkaar verschilt, was het aantal waargenomen soorten in 2014 bijna tweemaal zo groot als in 2013. Dat heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met het feit dat er ieder jaar eind juni meer soorten vliegen dan begin september. Het uurhok waarin het grootste aantal soorten in 2014 werd waargenomen was Soest, Den Dolder, uurhok 145460. Daar werden maar liefst 259 soorten waargenomen, verdeeld over 972 exemplaren. Maar daar hoort wel een toelichting bij. Uitgerekend - of beter, door puur toeval - viel de datum van de NNN samen met die van de jaarlijkse excursie van de secties Snellen en Ter Haar van de Nederlandse Entomologische Vereniging. Deze secties bestuderen respectievelijk microvlieders en macrovlieders. Met zo'n gemeenschappelijke inspanning zijn er natuurlijk ettelijke bijzonderheden op te noemen. Het verslag van die excursie zal ook op www.vlindernet.nl worden geplaatst. De resultaten van de NNN 2014 en een aantal verslagen van de daarbij horende excursies zullen te vinden zijn op www.nachtvliedernacht.nl.

Toppers

In 2013 waren de zwarte c-uil (*Xestia c-nigrum*) en de huismoeder (*Noctua pronuba*) de bekende toppers onder de macronachtvlieders, met respectievelijk 3000 en 1100 exemplaren. In 2014 waren dat de gewone stofuil (*Hoplodrina octogenaria*) en opnieuw de huismoeder, maar met geheel andere aantallen: "slechts" 423 en 414 exemplaren (tabel 2). Dat past in het beeld van gelijke-totalen-dubbel-zoveel-soorten dat naar voren kwam uit de vergelijking tussen de jaren. Het imago van de gewone stofuil is lastig te onderscheiden van andere stofuilen, zoals met name de egale stofuil (*Hoplodrina blanda*) waarvan verse exemplaren een grijzere voorvleugel met een minder uitgesproken tekening, grotere uilvlekken en een lichtere achtervleugel zonder bruine tint hebben. Soms is echter genitaliënonderzoek nodig voor zekere determinatie. De soort komt voor in meerdere habitats en kan daar verschillende kruiden als waardplant gebruiken. De vogelkersstippelmot (*Yponomeuta evonymella*) was de microvlieders waarvan de meeste exemplaren zijn



Tonnie de Kogel-Stuivenberg

Gewone stofuil (*Hoplodrina octogenaria*).

gemeld, net als in 2010.

In 2014 zijn ook weer een aantal zeer zeldzame soorten gezien die volgens de voorlopige Rode Lijst ook bedreigd zijn. Dit gaat o.a. om de adusta-uil (*Mniotype adusta*, 'ernstig bedreigd') in Hilversum-Zuid, de bruine sikkelluil (*Laspeyria flexula*, 'ernstig bedreigd') in het Arboretum Poort-Bulten in de Lutte (Bargerveen) en de bruine heide-uil (*Polia bombycina*, 'bedreigd') in de Amsterdamse Waterleidingduinen (Groot Zwartevelde).

Tabel 2				
	wetenschappelijke naam	Nederlandse naam	aantal ex.	aantal wn.
macro's				
1	<i>Hoplodrina octogenaria</i>	gewone stofuil	423	70
2	<i>Noctua pronuba</i>	huismoeder	414	90
3	<i>Deltote pygarga</i>	donkere marmeruil	393	64
4	<i>Axyia putris</i>	houtspaander	375	86
5	<i>Lomaspilis marginata</i>	gerande spanner	332	72
6	<i>Agrotis exclamationis</i>	gewone worteluil	304	77
7	<i>Idaea aversata</i>	grijze stipspanner	286	91
8	<i>Apamea monoglypha</i>	graswortelvlinder	283	74
9	<i>Deilephila elpenor</i>	groot avondrood	170	60
10	<i>Mythimna impura</i>	stompvleugelgrasuil	154	49
micro's				
1	<i>Yponomeuta evonymella</i>	vogelkersstippelmot	380	43
2	<i>Chrysoteuchia culmella</i>	gewone grasmot	284	52
3	<i>Anania hortulata</i>	bonte brandnetelroller	86	53
4	<i>Archips xylosteana</i>	gevlamde bladroller	68	30
5	<i>Plutella xylostella</i>	koolmotje	63	27
6	<i>Catoptria verellus</i>	zwartbruine vlakjesmot	63	27
7	<i>Dipleurina lacustrata</i>	lichte granietmot	58	21
8	<i>Eucosma cana</i>	distelknoopvlekje	46	24
9	<i>Acleris forsskaeana</i>	kleine boogbladroller	44	17
10	<i>Crambus perlella</i>	bleke grasmot	42	13

Laat of vroeg?

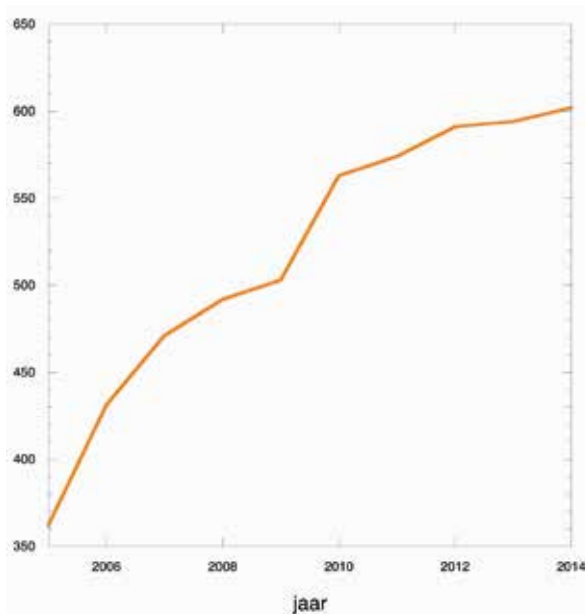
Het jaar 2014 zal de geschiedenis ingaan als het jaar met een uitzonderlijk warm en droog voorjaar en - maar dat wisten we tijdens de NNN nog niet - een even uitzonderlijk koude en natte augustusmaand. Heeft dat voorjaar mogelijk invloed gehad op de fenologie

Tabel 3		
Nationale Nachtvliedernacht	macro's meeste exemplaren	micro's meeste exemplaren
1 juli 2005	Niet bepaald	Niet bepaald
23 september 2006	Niet bepaald	Niet bepaald
9 september 2007	Niet bepaald	Niet bepaald
29 augustus 2008	huismoeder	Niet bepaald
28 en 29 augustus 2009	zwarte c-uil	Niet bepaald
9 en 10 juli 2010	huismoeder	vogelkersstippelmot
2 en 3 september 2011	zwarte c-uil	paardenkastanjemi-neermot
22 en 23 juni 2012	bruine snuituil	groene eikenbladroller
6 en 7 september 2013	zwarte c- uil	buxusmot
27 en 28 juni 2014	gewone stofuil	vogelkersstippelmot

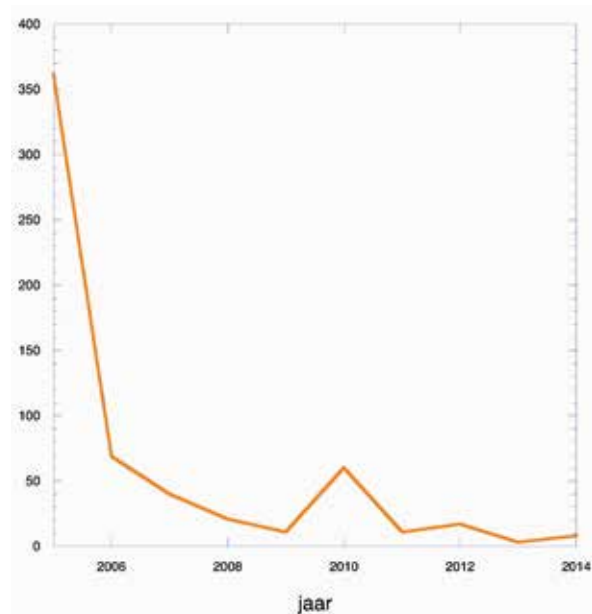


Thomas Gyselink

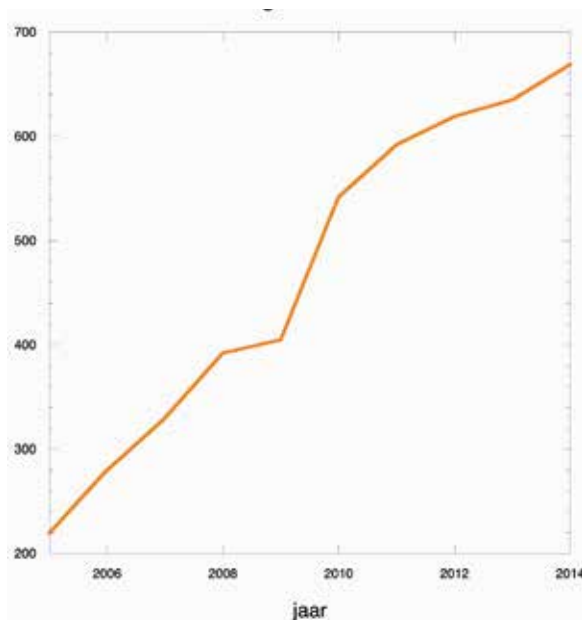
Bruine heide-uil (*Polia bombycina*).



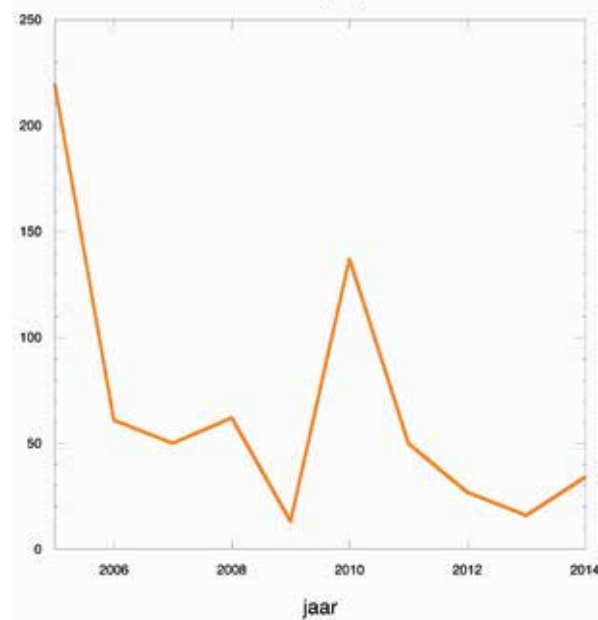
Figuur 2a. Het cumulatieve aantal soorten macro's dat is geteld.



Figuur 2b. Het aantal nieuwe soorten macro's dat jaarlijks is toegevoegd.



Figuur 3a. Het cumulatieve aantal soorten micro's dat is geteld.



Figuur 3b. Het aantal nieuwe soorten micro's dat jaarlijks is toegevoegd.



Gerande spanner (*Lomaspilis marginata*).

tijdens de NNN? Voor elke soort 'weet' onze database Noctua wat, gemiddeld over de laatste 30 jaar, zijn piekdatum is; daarmee kan voor elke waarneming bepaald worden hoeveel dagen een waarneming eerder of later is dan die piekdatum. De verdeling van de scores is in de grafiek te zien. Het is meteen duidelijk dat vroege waarnemingen in de meerderheid zijn. Als je dit berekent, rekening houdend met het aantal exemplaren per waarneming, was de nachtvlinderfauna maar liefst 11 dagen vervroegd (waarschijnlijk door het warme voorjaar).

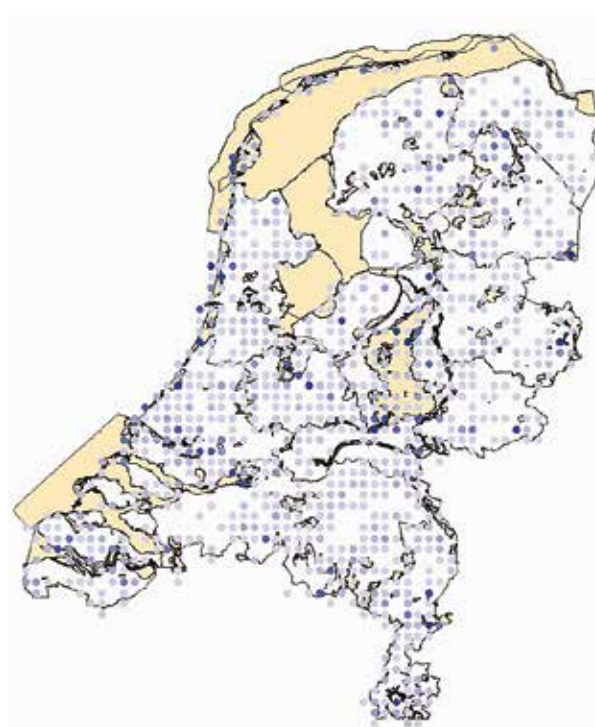
Tien jaar NNN

Na tien Nachtvlinternachten is het spannend om eens te zien wat dat heeft opgeleverd. Op hoeveel locaties is er in die tien jaar meegedaan, hoe is het verloop van het aantal soorten dat is gemeld, en waar worden veel

zeldzame soorten gezien?

Dat is niet zo makkelijk samen te vatten omdat er in de loop van de tien jaar een aantal belangrijke veranderingen zijn opgetreden. Het aanvankelijke idee was: één enkele nacht. Maar na een nacht in 2009 met catastrofale regens (en storm) werd besloten dat de nacht erna mee mocht doen; zo werd de nacht een weekend (tabel 3). Een tweede verandering was dat waarnemers hun resultaten steeds vaker doorgaven via de digitale invoerportalen Telmee.nl of Waarneming.nl, maar niet altijd met vermelding dat het een activiteit betrof in het kader van de NNN. Dat is wel eens een beetje onduidelijk. Daarom zijn voor deze samenvatting alle waarnemingen in Noctua als NNN-activiteiten beschouwd die óf nadrukkelijk als NNN-activiteit staan aangegeven, óf in de betreffende weekenden gedaan zijn én op licht of smeer.

Er is in die tien jaar op heel veel locaties in Nederland meegedaan aan de NNN. In figuur 1 zijn de uurhokken weergegeven waarin nachtvlinders zijn geteld en doorgegeven. Dat is een behoorlijke dekking van het land. Daarin is ook te zien hoe vaak een uurhok is bekeken, uiteraard op een schaal van 1 t/m 10. In de dichtbevolkte uurhokken lijkt (logischerwijs) ook vaker geteld te zijn. Als we het aantal onderzochte kilometerhokken jaarlijks bekijken vallen het rampjaar 2009, en de sprong naar boven ná het topjaar 2010, op. Kennelijk hebben die resultaten van 2010 veel mensen geënthousiasmeerd. Het aantal onderzochte km-hokken



Figuur 4: Verdeling van zeldzame soorten over de uurhokken in 10 jaar Nationale Nachtvliedernacht. Elk uurhok heeft een gewogen zeldzaamheidscijfer gekregen. Vrij zeldzaam = zeldzaamheidscijfer 1, zeldzaam = zeldzaamheidscijfer 2 en zeer zeldzaam = zeldzaamheidscijfer 3. Hoe donkerder een stip, hoe hoger de zeldzaamheidswaarde van een uurhok. In groen zijn de Natura 2000-gebieden te zien.

De geheel herziene nachtvlinder-gids is uitgekomen!

De gids Nachtvlinders is al geruime tijd uitverkocht. Een vurige wens van De Vlinderstichting (en vele anderen) is nu in vervulling gegaan: Kosmos Uitgevers heeft een geheel herziene versie van de nachtvlinder-gids uitgebracht. In deze nieuwe editie is een nieuwe taxonomische indeling van de macronachtvlinders doorgevoerd, hebben sommige soorten een andere wetenschappelijke naam gekregen, is het voorkomen van soorten aangepast en zijn er nieuwe soorten bijgekomen. Ook zijn er bijna honderd nieuwe tekeningen toegevoegd en is er veel belangrijke nieuwe informatie over soorten verwerkt, bijvoorbeeld over de mate van bedreiging. Kortom, de gids is ook een must voor nachtvlinderliefhebbers die al in het bezit zijn van de oorspronkelijke gids. De gids is te koop bij De Vlinderstichting voor € 39,99; donateurs betalen € 36,50 (excl. € 4,50 verzendkosten). Kom dus naar de Landelijke Dag, dan kunt u 'm gelijk meenemen!



blijft de laatste jaren voor de macro's min of meer gelijk terwijl dat voor de micro's sinds het begin van de NNN alleen nog maar is gestegen. Dat is vooral te danken aan het verschijnen van de website www.microlepidoptera.nl in 2006. Het verschijnen van de Engelse veldgids voor de micro's van Sterling *et al.* in 2012 heeft daar meer recent ook nog aan bijgedragen. Figuur 2 en 3 geven het cumulatieve aantal soorten macro's en micro's dat geteld is weer, en het aantal dat jaarlijks is toegevoegd. Opmerkelijk zijn wederom het rampjaar 2009, en het topjaar 2010. Iets meer dan 600 van de in totaal ruim 800 soorten macro's in Nederland zijn inmiddels minstens 1 keer gezien en doorgegeven tijdens de NNN. Van de micro's is een kleine helft van de ruim 1400 soorten inmiddels een keer waargenomen. Interessant is om te zien hoe de verdeling van zeldzame soorten was in tien jaar NNN (figuur 4). Opvallend is dat er langs de kust en op en rond de Veluwe relatief veel zeldzame soorten zijn gezien, en dat veel van de 'zeldzame' uurhokken (donkere stippen) in de buurt van Natura 2000-gebieden liggen. Er zijn echter ook een paar uurhokken waar relatief veel zeldzame soorten zijn gezien en die niet in de buurt van een Natura 2000-gebied liggen. Dat daar veel zeldzame soorten zijn gezien, kan ook te maken hebben met het feit dat daar vaker aan de NNN is deelgenomen.

Bedankt!

Tot slot willen we graag alle mensen die in de afgelopen 10 jaar op de één of andere manier hebben bijgedragen aan de NNN, vooral diegenen die een excursie voor het publiek hebben georganiseerd, heel erg bedanken voor al hun werk en energie! De NNN heeft op een prachtige manier bijgedragen aan de bekendheid en betekenis van nachtvlinders in Nederland. Tien jaar is natuurlijk een mooi jubileum. Maar dat betekent zeker niet dat we ermee ophouden. De volgende nacht is op 11 september 2015. Zet het in uw agenda! ●

Vette klei, is dat het ideaal?

In een vorig artikel sprak ik over tuinieren op arm, droog, zuur zand, en de problemen daarbij. Maar vette klei kan ook lastig zijn. Nu heb ik daar zelf weinig ervaring mee. Maar in boeken is er toch wel wat informatie over te vinden, en mijn ervaring op de droge grond kan wellicht helpen, omdat vette klei in een zonnige zomer flink kan uitdrogen. Net als op het zure zand, moeten het sterke planten zijn, die zowel natte voeten en een rijke dis als een droog kleimasker overleven.

nectar (kleine vos en kleine vuurvliinder, witjes, citroentje en dikkopjes), maar enkele vlinders zetten zelfs hun eitjes af op deze heemplant zoals het boomblauwtje. Hij heeft een echt vochtige grond nodig, maar ik verwacht dat een korte droge periode geen probleem is. *Lythrum* combineert mooi met *Phloxen*, *Persicaria* en *Ligularia*. Als er een vijver in de tuin staat, dan is het moerasgedeelte een prima plaats voor deze bella donna, die er ook met uitgebloeide bloemstengels en een vlammeende herfstkleur erg mooi uitziet. Wellicht zaait ze zich uit in de tuin op een plek die haar zelf schikt.

Uit de vlinderplanten top-10 is er de *Eupatorium* aan te wijzen, als ruigteplant voor vette klei. Bijna alle leverkruidachtigen trekken vlinders aan. Zowel de inheemse *Eupatorium cannabinum* als de cultivars van *Eupatorium maculatum*.

Het kunnen reusachtige planten worden met mooie roze bloemschermen. *Eupatorium purpureum* bereikt zelfs een hoogte van 2 meter. *Eupatorium chinense* bloeit met grauwwitte bloemen en is daarmee een van de minder mooie cultivars, maar juist voor vlinders zeer aanbevelenswaardig, mede door de gunstige bloeitijd. *Eupatorium rugosum* 'Chocolate' is geliefd om zijn donkere blad, maar hij bloeit niet erg rijk en zal dus niet veel vlinders trekken. *Eupatorium* is een vochtminnende plant, maar zelfs op zeer droge grond wil hij het wel doen, mits in de lichte schaduw. En zeker geen warme middagzon op zijn blad.

De atalanta kan tot laat in het jaar in ons land worden aangetroffen, drinkend van nectar of rottend fruit, zoals appels. De zilverkaars (*Actaea* of *Cimicifuga*) is een vaste plant met prachtige witte bloeiaren. Deze plant heeft voldoende vocht nodig en is geschikt voor kleigrond. Atalanta's drinken graag van de nectar. Maar niet alleen de bloeiwijze heeft sierwaarde, ook het grote blad is erg mooi. Er zijn zelfs cultivars met roodbruin blad, dat erg mooi combineert met de lichtgekleurde bloeiwijze. Leuk met herfstanemonen en herfstasters.

De *Ligularia* met haar grote gele margrietachtige bloemen trekt ook atalanta's aan, evenals dagpauw-oog, kleine vos en distelvlinder. Ook deze plant heeft grote bladeren met sierwaarde. Bij *Ligularia dentata* 'Desdemona' heeft het blad een rode zweem, vooral aan de onderzijde. *Ligularia* is goed te combineren met *Lythrum*, *Hemerocallis*, *Eupatorium* en *Persicaria*.

Tekst: Gelukkig voldoen veel ruigteplanten aan deze eisen. *Welmoed Huisman* Bijvoorbeeld de familie *Lysimachia*, waarbij vooral de soort *clethroides* door vlinders bezocht wordt. Helaas staat deze familie erom bekend dat ze graag je hele tuin door gaat lopen. Een waakzaam oog bij het onderhoud is hier dus op zijn plaats. Het voordeel is wel dat de *Lysimachia* zowel vocht als enige droogte verdraagt.

Een andere plant is de kattenstaart, oftewel *Lythrum salicaria*. Er zijn inmiddels verschillende cultivars van ontwikkeld die variëren in kleur van roze tot magenta-rood. Ook de hoogte verschilt van 80-130 cm. *Lythrum* trekt zowel dag- als nachtvlinders met haar



Boomblauwtje op *Veronicastrum sibiricum* 'Red Arrows'.

Welmoed Huisman



Deze twee plakkers vond ik op mijn aalbessenstruik. Voor de foto heb ik ze er even af gehaald, met blad en bes.



Eupatorium, *Helianthus* 'Lemon Queen', *Persicaria*, *Veronicastrum* en *Pennisetum* in de Sussex Prairies Garden in Engeland.

Veronicastrum doet het volgens vele kwekerijen ook op kleigrond. Op zeer zware klei is het wellicht handig wat compost door de grond te mengen. Want ze houden van humusrijke grond. Het zijn langlevende planten die er voor en na de bloei ook mooi uitzien. In het najaar verkleuren de bladeren geel. *Veronicastrum* 'Temptation' staat mooi naast het siergras *Panicum* 'Rehbraun'.

In het artikel over droge zandgrond vertelde ik over de mooie aster 'Little Carlow', die vlinders lokt en ongevoelig zou zijn voor meeldauw. Helaas niet op droog zand, dat vermengd was met compost. Ook op vette klei zou ik deze plant niet uitproberen. Daarvoor is *Aster novi-belgii* een betere keuze. Bijvoorbeeld de cultivar 'Schöne von Dietlikon' met lilapaarse bloemen. Zij staat mooi naast *Rudbeckia*, *Solidago* en *Helianthus* 'Lemon Queen'.

De nummer één voor vlinders, de *Buddleja*, doet het gelukkig op bijna elke grondsoort goed. Soms te goed, want hij kan zich behoorlijk uitzaaien. Gelukkig zitten de kwekers niet stil en zijn er inmiddels vlinderstruiken die wel nectar leveren, maar geen zaad vormen. De *Buddleja* 'Blue Chip' is zo'n cultivar. Het is een lage heester met grijsgroen blad en lilablauwe bloempluimen en daarmee een goede vervanger van de *Buddleja* 'Nanho Blue'.

Vernonia is een heel hoge vlinderplant met kleine purperen bloempjes. Kleigrond zou voor deze plant geen probleem moeten zijn. En vlinders zijn je dankbaar. De plant is makkelijk en kan jarenlang op dezelfde plek staan zonder te worden gescheurd of opgebonden. De paarse bloempjes combineren mooi met de citroengele *Helianthus* 'Lemon Queen'.

Tot slot zijn er ook fruitsoorten die geschikt zijn voor kleigrond, alhoewel een portie compost goed schijnt te zijn. De gewone aalbes is leuk voor jezelf, maar ook voor enkele nachtvinders en hun rupsen. Bijvoorbeeld voor de plakker, waarvan de rupsen het blad eten.

Geraadpleegde literatuur

- Crafer, Tim. Foodplant list for the Caterpillars of Britain's Butterflies and Larger Moths. Atropos 2005.
- Waring, P. en Townsend, M., Nachtvinders: veldgids Nederland en België. Tirion 2006/2007.
- Koster, Arie, Plantenvademecum, voor tuin, park en landschap. Fontaine uitgevers 2007.
- Picton, Paul. The Gardener's Guide to Growing ASTERS. David & Charles Publishers 1999.

Mogelijke combinaties

<i>Lythrum salicaria</i> (kattenstaart, h80, bl 6-7) ♀ ♂ Δ ♀
<i>Ligularia dentate</i> 'Desdemona' (Ligularia, gele bloem, h100, bl 7-8) ♀ Δ ♀
<i>Hesperis matronalis</i> (Damastbloem, lila bloem, h70, bl 5-6) ♀ ♂ Δ ♀
<i>Phlox paniculata</i> 'Lichtspel' (Flox, lichtroze bloem, h120, bl 7-8) ♀ Δ ♀
<i>Actaea simplex atropurpureum</i> (cimicifuga, h125-150, bl 10-11) ♀ Δ ♀
<i>Sambucus nigra</i> 'Black Beauty' (syn. 'Gerda' h500cm, bl 6-7) ♀ Δ Δ ♀
<i>Aster novi-belgii</i> 'Schöne von Dietlikon' (lila herfstaster, h100, bl 9-10) ♀ Δ ♀
<i>Molinia</i> 'Transparent' (Pijpestrootje, h180, bl 8-10) Δ
<i>Ribes rubrum</i> (aalbes/rode bes, h1-1,5m, bl 4-5) ♀ Δ Δ ♀
<i>Euphorbia polychroma</i> (Wolfsmelk, geelgroene bloei, h30-50, bl 4-6) ♀
<i>Ajuga reptans</i> (Zenegroen, paarsblauwe bloemen, h15, bl 5-6) ♀ Δ Δ ♀
<i>Lunaria annua</i> (Judaspenning, paarsroze bloemen, h90, bl 4-) ♀ ♂ Δ Δ ♀
<i>Eupatorium maculatum</i> 'Atropurpureum' (roze bloemschermen, h200, bl 8-9) ♀ Δ Δ ♀
<i>Vernonia crinita</i> (IJzerkruid, purperen bloempjes, h180, bl 9-10) ♀ Δ ♀
<i>Miscanthus sinensis</i> (Japans sierriet, witte bloempluimen, h170, bl 8-10)
<i>Helianthus</i> 'Lemon Queen' (citroengele zonnebloempjes, h180, bl 8-9,) ♀ Δ ♀
<i>Verbena bonariensis</i> (paarse bloemschermpjes op lange stelen, h140, bl 7-9) ♀ Δ ♀

Symbolen

♀ = waardplant dagvlinder Δ = waardplant nachtvlinder
 ♂ = nectarplant dagvlinder Δ = nectarplant nachtvlinder
 ♀ = nectarplant zweefvliegen/bijen/etc. = potentiële prooien voor libellen
 h80 = plant is 80 cm hoog
 bl 7-9 = plant bloeit van maand 7 tot in maand 9 (juli tot in september)

De iepenpage aan de winnende hand

De iepenpage is een van de soorten van de campagne Tienvoor12! Deze zeldzame vlinder krijgt daardoor de nodige aandacht om beter beschermd te kunnen worden. De laatste twee jaar zijn er dan ook behoorlijk wat, gelukkig positieve, ontwikkelingen te melden. Blijkbaar hebben we deze soort flink over het hoofd gezien.

Tekst: Albert Vliegthart
De Vlinderstichting

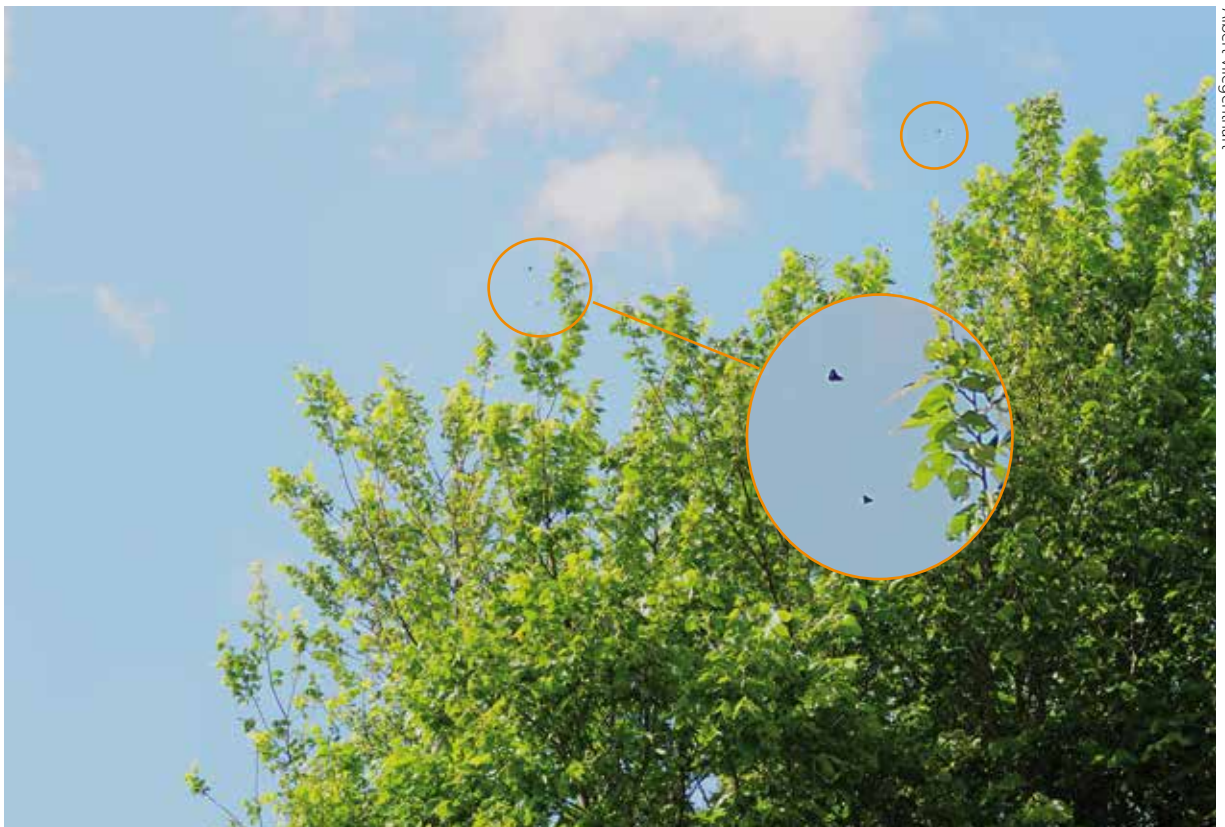
De Vlinderstichting heeft de iepenpage al langere tijd in het vizier. In 1991 werd de soort herontdekt in Heerlen. Na 1994 werd hij alleen nog in 2001 (Groesbeek) en in 2004 (Kerkrade) gezien. Met een hoogwerker werd in de winter van 2006-2007 met succes naar eitjes gezocht in Heerlen, bij de toen enige vindplaats in Nederland. Het jaar erop werden grote iepen aangeplant in de directe omgeving van deze plek. In 2008 werd een tweede plek met iepenpages gevonden bij Terworm op het terrein van het Van der Valk Hotel. Ook werd in datzelfde jaar een iepenpage gevonden op de Sint-Pietersberg en bij Eindhoven. Vanuit Tienvoor12! zijn in Heerlen in 2011 extra nectarbronnen geplant bij de Oliemolenstraat, is advies

gegeven over beheer aan de gemeente en aan Van der Valk.

Omdat de eerdere zoekacties geen nieuwe locaties opleverden, werd gekozen voor een andere methodiek. In 2013 is een grote inventarisatie gehouden, waarbij vooraf iepen en later de vlinders in kaart zijn gebracht. De iepenpage is als vaandeldrager aangewezen voor de Heerlense biodiversiteit. Met de nodige publiciteit, een folder, aanplantacties en voorlichting door IVN worden de inwoners hierbij betrokken. Diergaarde Blijdorp heeft deze actie financieel ondersteund. In datzelfde jaar ontdekte Jan Stronks de iepenpage in het achterland van Winterswijk, en dat bleef niet bij een enkele vlinder.

Gericht zoeken

John Adams en Albert Vliegthart hebben in 2013 vrijwel alle bekende iepen van Heerlen onderzocht en deze zoekactie leverde een uitbreiding op van twee naar vijftien vindplaatsen. Met dezelfde methode werden oude plekken onderzocht en zo vonden vlinderaars de iepenpage op onverwachte plekken. Zo konden Rimborg (Landgraaf) en het Savelsbos



Stipjes boven een iep: iepenpages!

Albert Vliegthart

worden toegevoegd. En natuurlijk de nieuwe plek bij Winterswijk. Met ondersteuning van de Provincie Limburg werd de zoekactie met vrijwilligers uitgebreid in Limburg. Hierbij werden vooraf standplaatsen van allerlei soorten iepen in de verschillende gemeentes geïnventariseerd, om die vervolgens zoveel mogelijk te onderzoeken op de aanwezigheid van de iepenpage. Hiervoor werden de vrijwilligers getraind zodat ze de vlinders en hun gedrag in de boomkronen konden herkennen. Ondertussen werd in samenwerking met Staring Advies in 2014 door Jan Stronks verder onderzoek gedaan in de Achterhoek, waar de soort juist in het buitengebied voorkomt. Hier lijkt de iepenpage vooral in begeleidende bossen van beeksystemen voor te komen.

Huidige status

De levenswijze en het gedrag van de Nederlandse iepenpage zijn nog vrij onbekend. Het warme voorjaar zorgde ervoor dat de vlinders veel eerder waren uitgevlogen dan normaal. Maar de inspanningen van 2014 waren niet voor niets. Zo zijn wederom drie nieuwe plekken in Heerlen gevonden en is de soort ontdekt in Maastricht. Deze laatste ontdekking heeft een aantal vrijwilligers gestimuleerd de stad goed te doorzoeken, waardoor tenminste zeven nieuwe vindplaatsen gevonden werden. Ook in Kerkrade dook de iepenpage in het buitengebied en midden in de stad op. Al met al is het aantal vindplaatsen nu in Limburg uitgebreid naar 32.

We weten nu ook waar de iepenpage zich het liefst



Iepen in Heerlense woonwijk met een gezonde populatie iepenpage-populaties zijn duidelijk te herkennen.

ophoudt in de boom, en dat bij grotere bezetting de vrouwtjes juist graag naar beneden komen, terwijl de mannetjes boven in de toppen hun territorium blijven bewaken.

Toekomst

Is de iepenpage nu uit Tienvoor12!? Doel van deze campagne is te bereiken dat er van een soort meer dan tien populaties in Nederland zijn. In 2013 en 2014 zijn 37 vindplaatsen vastgesteld, maar dat zijn nog geen losse populaties. Waar de exacte grenzen van een populatie liggen, zullen we komende jaren moeten bepalen. We denken dat we in Limburg te maken hebben met twee metapopulaties en in de Achterhoek mogelijk één. Dat houdt deze soort voorlopig nog binnen de kaders van Tienvoor12! De zoekacties op de lijn Heerlen – Gulpen hebben helaas nog geen vlinders opgeleverd. Het vermoeden is dat de soort via Heerlen – Hoensbroek – Schinnen zich naar het noordwesten uitbreidt en mogelijk aansluiting vindt via Elsloo – Bunde – Maastricht. In de Achterhoek zijn bij benadering vijf kernen gevonden met iepenpages die zich verdelen over zeven kilometerhokken. De vondsten uit het verleden bij Eindhoven en Nijmegen bieden, na deze ervaringen, nog altijd toekomstperspectief.



Waarnemingen van de iepenpage in Zuid-Limburg. De twee metapopulaties zijn duidelijk te herkennen.



Iepenpage mannetje (boven) en vrouwtje (onder).

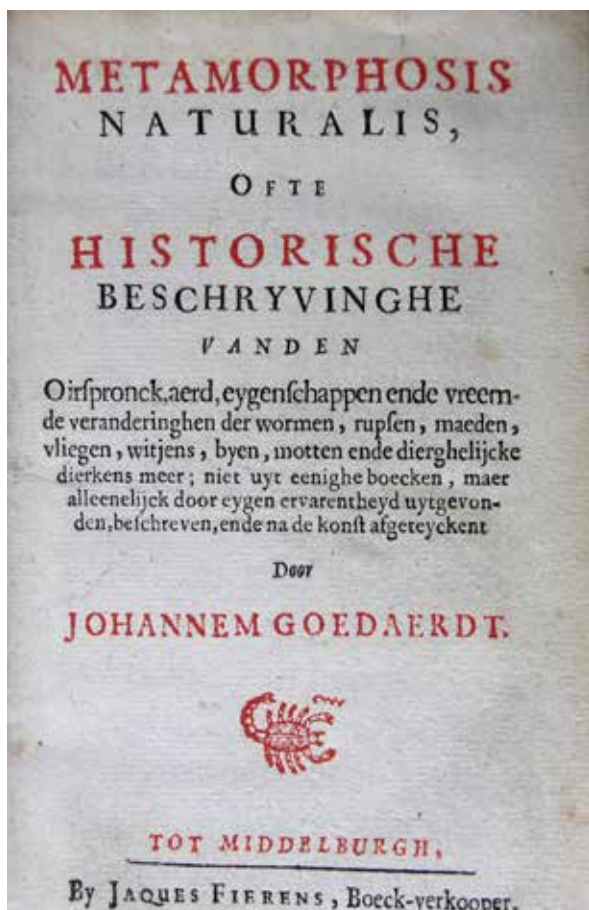
Goedaert (1617-1668)

Koolwitjes kweken

Op de website van De Vlinderstichting staat een groot aantal 'koolwitlesdagboeken', waarin de ervaringen van scholen met het koolwitleskweekpakket worden beschreven. In dit artikel staan de eerste aanwijzingen in de geschiedenis over het kweken van koolwitles.

Tekst: Kees Beaat
amateur-historicus

In de tijd dat de entomologie als wetenschap nog niet bestond en kleine dieren als onwaardig werden beschouwd besteedde de Middelburgse kunstschilder en 'entomoloog avant la lettre' Johannes Goedaert zijn leven aan de bestudering van de metamorfose en het gedrag van insecten. Als Goedaert aan een universiteit had gestudeerd, had hij waarschijnlijk de metamorfose van insecten niet ontdekt. Geleerden in zijn tijd hadden vooral veel gelezen en deden geen eigen onderzoek. Maar Goedaert ging uitsluitend uit van hetgeen hij zelf waarnam en deed eigen onderzoek. Dat lezen we niet alleen in de lange titel van zijn werk *Metamorphosis Naturalis*, waarvan in 1660 het eerste deel uitkwam (zie de afbeelding van de titelpagina



Titelpagina van de eerste druk uit 1660 van het eerste deel van Goedaerts werk.

van het eerste deel). Bijna elke pagina van zijn werk bewijst dat Goedaert uitsluitend eigen waarnemingen beschrijft. Zijn nog altijd prettig leesbare belangwekkende teksten bevatten op diverse plaatsen informatie, waaruit blijkt dat in onze tijd het gebruik van gif niet nodig is. In feite geeft Goedaert in zijn werk de vroegste aanwijzingen voor biologische bestrijding. En geen chemische bestrijdingsmiddelen in het milieu is goed voor de natuur en dus ook voor onze vlinders.

Witte Boter-kapelle of Wittien

Als Ondervindinge XI en Bevindinge XXVII in het eerste deel van de driedelige *Metamorphosis Naturalis* beschrijft Goedaert de metamorfose van koolwitles, die men in de zeventiende eeuw Wittien of Witte Boter-kapelle noemde. Goedaert maakte nauwgezet afbeeldingen van zijn waarnemingen van de metamorfose van rups, naar pop en vlinder. Het "Wittien" van Ondervinding XI noemen we nu groot koolwitle en die van Bevinding XXVII klein koolwitle.

Goedaert beschrijft als eerste in de geschiedenis dat "Wittiens" enorme kool liefhebbers zijn. Over het groot koolwitle schrijft hij: "..., soo eten nochtans dese seer geern de savoeyen ende blom-koolen, in welcke sy groote schade doen, de bladeren der selve tusschen de ribben op etende, maer de roode koolen en roeren sy niet aen."

Bij het klein koolwitle beschrijft Goedaert het leggen van de eitjes, op het moment dat de savooie- en bloemkool juist begint te sluiten: "ende als de heete Sonneschijn daer op komt, so wort dat saedt (= eitjes) opwaerts om hooge getrocken met de hoofdekens na boven, ende worden so allenxkens volwassen Rupsen, die aen de koolen groote schade doen."

Water sproeien effectief

Goedaert gaf 350 jaar geleden al aan dat het niet nodig is rupsen met gif te bestrijden. Sproeien met puur water is voldoende. Bij Ondervinding XI schrijft hij: "Syn meesten vyandt is den kouden reghen, door welcken hy geheel tot water verdwijnt, soo datter niets dan alleen het vel overigh en blijft." Ook bij het klein koolwitle staat dat de rups geen regen verdraagt: "... dien regen doet haer geheelick verdwijnen ende smelten."

Goedaerts verstand stond stil

Naar de metamorfose van het groot koolwitle heeft Goedaert jarenlang onderzoek verricht. Hij nam waar dat rupsen die zich 's zomers verpoppen al na korte tijd vlinder werden. Rupsen die zich in december verpoppen, werden pas in mei van het volgende jaar vlinder. Om de aard van deze rupsen nader te onderzoeken



Metamorfose van de Witte-Boerkerapelle of Wittien, door Goedaert ingekleurd.

nam Goedaert in december een grote menigte rupsen en die heeft hij "van spijsje versorgt so langh alse eten wilden." Daarbij merkte hij op dat de rupsen die het minst zwart gekleurd waren, nadat ze opgehouden waren met eten, vier dagen stil bleven liggen. Daarna kwamen aan weerszijden van iedere rups 40 tot 52 "kleine Wormkens" te voorschijn: "welcke so haest sy uyt-gekomen waren, yder een geel zijden huysken sponnen." Een rups waar maden uitgekomen waren, leefde nog van 14 tot 28 september. Intussen verpopten de maden zich en uit de poppen kwamen in oktober 40 en meer kleine vliegen. Bij een andere rups van dezelfde soort kwamen uit de pop twee "Wormen": "Ende dese twee Wormen zijn in mijn gesichte binnen den tijdt van ontrent een uyr ende een half verandert in twee Eyeren van couleur gloeyent-amberachtigh: ende inden tijdt van derthien daeghen quam uyt elck Ey een groot-achtighe Vlieghe voort."

Goedaert had dus gezien dat één soort rups niet alleen kon veranderen in een vlinder, maar ook in een groot aantal kleine vliegen, terwijl uit de pop ook twee maden konden komen, die zich verpopten en twee vliegen werden.

In de zeventiende eeuw kende men het mysterie van de sluipwesp niet. Goedaert verwachtte dat elke rups een vlinder zou worden en had niet opgemerkt dat sluipwespen eitjes gelegd hadden in de rupsen en poppen die hij observeerde. Hij was dan ook uitermate verbaasd over zijn waarnemingen: "so dat mijn verstandt als verstelt ende stille stont." Waarna hij nog maar weer eens benadrukte, dat hij uitsluitend en alleen opschrijft wat hij zelf "in eigen persoon" opgemerkt en gezien heeft.



Vroegste waarneming in de geschiedenis van rupsparasieten en popparasieten.

Afbeelding XI, figuur 2

In sommige exemplaren van de zeldzame derde en laatste Nederlandse druk van deel I en in sommige Franse vertalingen, die na Goedaerts overlijden in 1668, gedrukt werden, is bij Ondervinding XI de afdruk van een nieuwe ets opgenomen: Afbeelding XI, figuur 2. Deze afbeelding sluit als twee druppels water aan bij de tekst van het door Goedaert beschrevene. De maker van deze ets moet dan ook wel beschikt hebben over de originele, door Goedaert gemaakte tekeningen van zijn observaties, die helaas verloren zijn gegaan.

Hoewel Goedaert sluipwespen niet als zodanig herkende, heeft hij wel, zonder dat hij dat beseftte, als eerste in de wereld sluipwespen beschreven en afgebeeld. Zijn bevindingen zetten wetenschappers aan nader onderzoek te verrichten. Het zou nog bijna een eeuw duren voor de wetenschap het mysterie van de sluipwesp beschreef.

Nog steeds is onze kennis van sluipwespen niet volledig. Er zijn volgens het Nederlands soortenregister nu ruim 1500 soorten in ons land bekend. Drie hoofdgroepen worden onderscheiden: popparasieten, rupsparasieten en eiparasieten.

Afbeelding XI, figuur 2 toont een voorbeeld van een rupsparasiet en een popparasiet. Van een eiparasiet is geen voorbeeld te zien. Dat is niet zo verwonderlijk. Eiparasieten zijn uiterst klein. Een voorbeeld is de als exoot beschouwde *Trichogramma brassicae*. Deze soort werd pas in 1968 voor het eerst beschreven. Het volwassen insect is zo klein dat het tussen de vleugels van een koolwitje of op een poot kan meevliegen om eitjes te parasiteren.

7 maart: Landelijke Dag: 25 jaar vlinders tellen

2014 was het vijftiengste teljaar van het Landelijk Meetnet Vlinders, dat wij samen met CBS uitvoeren. Daar willen we natuurlijk extra aandacht aan geven. Daarom is *25 jaar vlinders tellen* dit jaar het thema van de Landelijke Dag. Het zal gaan over routes en tellers, maar ook over de informatie die we uit het meetnet halen: hoe gaat het met vlinders, en waarom gaat het op sommige plekken beter dan op andere? Kortom: het meetnet kent voor u geen geheimen meer na deze dag.

Natuurlijk komen ook andere onderwerpen aan bod en worden de lezingen afgewisseld door de vlinderfilms van Annette van Berkel. En in de pauzes kunt u de uitgebreide infomarkt bezoeken, de wiekentquiz invullen en andere vlinder- (en libellen)liefhebbers ontmoeten. U bent op van harte welkom in Wageningen!



Hooibeestje.

Chris van Swaay

Aanmelding en entree

De landelijke dag vindt plaats op zaterdag 7 maart 2015 in de Junushoff te Wageningen. U kunt zich aanmelden via het digitale inschrijfformulier op www.vlinderstichting.nl (of als u niet beschikt over internet via de bon in dit blad) tot 7 maart 8.00 uur, tenzij de zaal eerder uitverkocht is (houd de berichten hierover op de website in de gaten).

Landelijke dag in het kort

zaterdag 7 maart 2015; 10.00 - 16.00 uur.

Entree: € 8 (inclusief koffie en thee); lunch: € 7,50 (aanmelden voor de lunch mogelijk tot 24/2)

Plaats: De Junushoff, Plantsoen 3 in Wageningen

PROGRAMMA**09.30 uur ONTVANGST MET KOFFIE EN THEE**

10.00 uur	Opening	Annette van Berkel
10.05 uur	Welkom	Titia Wolterbeek
10.10 uur	25 jaar Meetnet Vlinders	Chris van Swaay
10.40 uur	Results British Butterfly Monitoring Scheme	Tom Brereton

11.10 uur KOFFIEPAUZE

11.40 uur	Film	Annette van Berkel
11.50 uur	25 jaar monitoring op de Galgenberg	Harm Werners
12.10 uur	Niet zonder elkaar - Insecten en bloemen	Rolf Roos
12.20 uur	Uitreiking prijs: vlinderbeheerder van het jaar	Titia Wolterbeek

12.30 uur LUNCHPAUZE

13.45 uur	Film	Annette van Berkel
13.55 uur	Larven van Libellen, een fascinerend levensstadium	Christophe Brochard
14.15 uur	Nachtvlinders	Ties Huigens

14.35 uur THEEPAUZE

15.15 uur	Nu al veel meer kleur in het groen	Esther-Gilah Schneider & Kars Veling
15.35 uur	Red de rijke weide	Anthonie Stip
15.55 uur	Uitslag wiekentquiz	Kars Veling
16.00 uur	Sluiting	Titia Wolterbeek

aansluitend BORREL**10.000 likes op Facebook!**

De Vlinderstichting is actief op de sociale media. Via berichten op Twitter en op Facebook en sinds kort ook op Instagram bereiken wij naast onze donateurs een andere groep mensen.

Het aantal fans (likes) op onze Facebookaccount liep gestaag op. Een actie eind vorig jaar leverde een mooie mijlpaal op: 10.000 mensen hebben ons inmiddels 'geliked'.

Zit u zelf niet op Facebook maar wilt u de berichten wel lezen, dan kunt u de app Vlindernieuws downloaden op uw smartphone of tablet. Natuurlijk kunt u ook op onze website kijken of zich abonneren op onze nieuwsbrief. Dan blijft u op de hoogte van het laatste Vlinder(stichting)nieuws.

100 jaar grote vuurvlinder

Honderd jaar geleden vond er een heel bijzondere gebeurtenis plaats: de grote vuurvlinder werd herontdekt. De aanwezigheid van de grote vuurvlinder in de Lindevallei nabij Wolvega werd vastgesteld door de heer R.A. Polak. Hij was de directeur van het insectarium te Artis en had een exemplaar toegestuurd gekregen. Groot was zijn blijdschap bij deze ontdekking. Enkele jaren later schreef hij hierover in *De Levende Natuur*: "Ze sluimeren niet in den entomoloog, de oerinstincten van den jager. Ze zijn klaar wakker! De vreugdekreten bij 't ontdekken van edel wild mogen dan in zijn binnenste besloten blijven, maar ik geloof toch, dat er een aan mijn keel ontsnapte, toen ik ontdekte, dat de legendarische *Chrysophanus dispar* Haw. tot de levenden behoorde, en nog wel in ons vaderland!". De ontdekking trok aandacht van Nederlandse en buitenlandse vlinderkenners. Vele vlinders werden vervolgens



De grote vuurvlinde werd 100 jaar geleden herontdekt.

Henk de Vries

De Vlinderstichting ook in úw testament?

De financiering van natuurprojecten wordt steeds lastiger. En van de overheid is in tijden van crisis niet veel te verwachten. Daarom is het fijn, dat wij de laatste jaren met enige regelmaat een erfenis of legaat mogen ontvangen. Wij werden onlangs blij gemaakt met volgende berichtje:

Beste Vlinderstichting,

Wij willen u graag laten weten dat De Vlinderstichting per 12-12-14 is opgenomen in ons testament voor 5% van het totaal van de erfenis.

We hopen dat u hiermee straks nog meer kunt doen voor de vlinders!

Hartelijke groet van
André en Elly Jas

Giften

Er zijn mensen en organisaties die De Vlinderstichting al jaren steunen. Dat geldt niet alleen voor onze trouwe donateurs, maar ook voor Velo Beheer uit Barendrecht. Ook dit jaar ontvingen wij weer het mooie bedrag van € 2.000. En van de Pelgrimshoeve uit Zoetermeer kregen wij, niet voor het eerst, een bijdrage van € 500. Hartelijk dank!

Wist u dat...

periodieke giften onder bepaalde voorwaarden aftrekbaar zijn voor de belastingen? U legt dan vast dat u ons vijf jaar lang met een bepaald bedrag steunt. Een schenkingsformulier en de bijbehorende volmacht kunt u downloaden op onze website of die van de belastingdienst.

Uiteraard hopen wij, dat de heer en mevrouw Jas nog een lang leven in een goede gezondheid beschoren zal zijn. Maar het is fijn om te weten dat deze donateurs ons in hun testament opnemen. Dus: laat u een testament opmaken? Denk eens aan De Vlinderstichting! De Vlinderstichting is een ANBI. Dat betekent, dat wij over giften, erfenissen en legaten geen belasting hoeven te betalen. Wilt u meer weten over testamenten of het nalaten aan goede doelen, kijk dan op de website www.goednalaten.nl. U kunt ook altijd contact opnemen met Liesbeth van Agt (telefonisch 0317 467353 of via liesbeth.vanagt@vlinderstichting.nl).



Larven van libellen

In 2012 verscheen het prachtige boek 'Fotogids Larven van Libellen'. Een gids met een handige determinatiesleutel waarmee de huidjes die libellen bij het uitsluipen achter laten, gedetermineerd kunnen worden. Met deze gids kun je ook de larven die onder water leven op naam brengen. "Waarom zou ik dan nog een boek 'Fotogids Larven van Libellen' aanschaffen?", hoorde ik iemand zeggen. Wel, om de simpele reden dat deze mooie gids, los van de prachtige foto's, een rijke aanvulling is op die van de larvenhuidjes met veel extra informatie over de larven. Een stadium dat de belangrijkste fase van de libel vormt, maar tot op heden voor velen een onbekende wereld was.

Bij het zien van de kaft - een foto van een larve, die zo echt lijkt, dat het lijkt alsof het dier ieder moment kan gaan bewegen - word je meteen nieuwsgierig. Bij het openslaan van het boek zie je nog meer van deze prachtige heldere foto's. Als libellenkenner en fotograaf is het je meteen duidelijk dat het ongelooflijk veel tijd en energie gekost moet hebben om tot dit resultaat te komen. Allereerst moet je alle, maar liefst 80, soorten als larve vinden. Dat doe je niet zomaar in je achtertuin. Nee, sommi-

ge soorten zijn zo zeldzaam dat de auteurs soms hoog in de besneeuwde Alpen moesten scheppen voor een zeldzame glanslibel. Tevens zijn er soorten die zo verborgen leven tussen de waterplanten dat ze niet te bemachtigen zijn met een schepnet en gevangen moeten worden met de blote handen. Uit ervaring weet ik dat het veel tijd en aandacht vergt om tot een opstelling te komen waarmee je de larve goed kan fotograferen. Daarnaast zijn libellenlarven wel fotogeniek, maar ze zijn zeker geen fotomodel. Stilzitten is er soms niet bij en dat maakt het fotograferen lastig. Ik heb veel bewondering voor de auteurs als ik denk aan wat een tijdrovende, maar leuke uitdaging het geweest moet zijn om tot zulke prachtige foto's te komen. Als fotograaf vind ik het dan ook erg leerzaam dat de fototechniek in het boek uitgebreid beschreven wordt.

Niet alleen de foto's, maar ook de teksten maken dat dit boek een rijke aanvulling is voor je boekenkast. Veel onderwerpen komen aan bod waardoor dit boek zowel geschikt is voor leken als de gevorderde libellenkenner. Aan de kweektechniek van larven is een hoofdstuk gewijd, dat voor zowel jong als oud interessant is. Een onderwerp dat een belangrijke bijdrage zal gaan leveren aan de interesse voor libellen en er hopelijk voor gaat zorgen dat er niet alleen koolwittjes maar ook 'libellenlarven in de klas' komen.

De larvefase van de libel is een belangrijke fase. Er is zelfs een soort, de gewone bronlibel, die maar liefst vier jaar onder water leeft, om vervolgens maar een paar weken als libel te vliegen. Toch weten we van de vliegende

libel veel, maar de wereld van de larve bleef tot nu toe voor velen onbekend. Zelfs voor de echte libellenkenners die zich al jaren voor deze soortgroep interesseren valt hier nog veel te ontdekken. Maar gelukkig is er nu dit boek dat veel wetenswaardigheden beschrijft. Het gedrag en de levenswijze van libellenfamilies wordt beschreven, vergezeld met leuke weetjes. Nooit geweten dat een mossel zich op een libellenlarve kan hechten of dat de grotere libellenlarven visjes kunnen vangen die bijna net zo groot zijn als zij zelf.

Bij de soortbeschrijvingen is de volgorde dezelfde als die van de larvenhuidjes waardoor je deze twee boeken eenvoudig naast elkaar kunt gebruiken. Tevens wordt er verwezen naar de determinatiesleutel in het eerste boek. Verder wordt er aandacht besteed aan de levenswijze en het voorkomen van de larve en wordt het biotoop waarin de larve zich ophoudt beschreven en in een foto weergegeven. Dit boek is een prachtig werk dat mij en met mij velen anderen zal prikkelen om zich (verder) te gaan verdiepen in de wereld van de libel onder water. Een en al lof over dit boek dus, waarop weinig negatiefs valt aan te merken. Als ik dan toch iets mag noemen, dan mis ik een overzicht met de periodes waarin de soorten hun volwassen stadium als larve hebben bereikt. Maar ach, als dat alles is...

Fotogids Larven van Libellen
Christophe Brochard en Ewoud van der Ploeg (2014)
KNNV Uitgeverij, Zeist
239 pagina's, € 47,95
ISBN: 978 90 5011 4486 8

Kim Huskens



Niet zonder elkaar - Insecten en bloemen

Bestuivende insecten mogen op steeds meer belangstelling rekenen van onderzoekers, politici en het grote publiek. Overal in ons land ontspruiten initiatieven om bijen en vlinders te helpen; ze hebben het immers moeilijk. Het project Idylle van De Vlinderstichting is een van de geslaagde voorbeelden. Zonder bloeiende planten zijn er echter geen bijen, zweefvliegen, vlinders en veel andere insecten. Voor de insecten vormen nectar en stuifmeel een essentiële voedselbron. Op hun beurt kunnen veel plantensoorten niet zonder insecten, omdat zij de plant bestuiven en daarmee onmisbaar zijn in het voortbestaan van de plant. Over die ingewikkelde en fascinerende relatie gaat het boek 'Niet zonder elkaar'. Het begint bij de planten en behandelt in de eerste hoofdstukken waarom en hoe bloemen bloeien. Pas in 1793 ontdekt Christian Konrad Sprengel het geheim van de bevruchting van bloemen, nadat hij om gezondheidsredenen het advies opvolgt om veel buiten te zijn. Hoewel dit ogenschijnlijk een onbelangrijk feitje is, blijkt er zonneklaar uit dat veldbiologen niet vanachter hun bureau maar in het veld belangrijke ontdekkingen doen. Om iets van de fascinerende relatie tussen bloemen en insecten te begrijpen, is veel buiten zijn

daarom een vereiste. Dat u het maar even weet. Nadat de bouw van bloemen met verhelderende tekeningen is toegelicht, wordt er stilgestaan bij typen bestuiving, waarbij windbestuiving niet wordt vergeten, in een hoofdstuk met de poëtische titel 'Gekust door de wind'. Na veertig pagina's over planten worden de bloembezoekers geïntroduceerd. Wie hier alleen insecten verwacht, komt voor een verrassing te staan. Ook vleermuizen en kolibries bestuiven bloemen, al komen de soorten die dit doen niet in Europa voor. Vervolgens passeert een veelheid aan onderwerpen de revue, waaruit ik een greep neem: bloemtrouw, insectenzintuigen, de verleidingskunsten van bloemen, de energiehandel tussen bloem en insect en de onschatbare waarde van bestuiving voor mensen. Het boek eindigt met een brede positionering van de innige relatie tussen bloemen en bestuivers in het grote geheel van wat wij natuur noemen. Temeer wordt dan duidelijk dat dit 'verbond' onder druk staat van allerlei veranderingen in ecosystemen. Toch eindigt het boek positief: "Bloemen zijn de vreugdekreten van de natuur en hebben voor ons een sterk symbolische waarde".

De auteurs zijn er in geslaagd een complex onderwerp op aantrekkelijke wijze in woord en beeld toegankelijk te maken voor een Nederlandstalig publiek. Het boek bevat veel schitterende foto's en zeker 15 kaderteksten met uiterst interessante weetjes. Toch is er ook een minpuntje: de grote diversiteit aan onderwerpen, afgewisseld met ingekaderde zijsporen, doet afbreuk aan de structuur van het boek. Niettemin spat de belevingsrijkheid van de auteurs van elke

pagina af. Laat u verwonderen door dit fraaie boek. En ga straks als het voorjaar losbarst zelf op ontdekkingstocht door de wereld van bloemen en insecten. Warm aanbevolen (en te koop op onze Landelijke Dag)!

Niet zonder elkaar.

L. Schoonhoven. Uitgeverij Natuurmedia Amsterdam.
Prijs € 24,50

Anthonie Stip



Aquatische ecologie

Een Nederlands standaardwerk voor aquatische ecologie hadden we nog niet. Dat maakt nieuwsgierig naar de inhoud, kwaliteit en volledigheid van dit boek. Na een korte introductie over het vakgebied komen achtereenvolgens kringlopen en chemie, aquatische organismen en ecologische relaties, watersystemen, beïnvloeding en verstooring van watersystemen, internationale verdragen en wetgeving, kwaliteit van ecosystemen en hydrobiologisch onderzoek aan bod. Met al deze onderwerpen geeft het boek een interessant overzicht van kennis over aquatische systemen, voor zover deze zoet of brak water bevatten. De hoofdstukken besteden aandacht aan basale onderwerpen door de fysische eigenschappen van water te bespreken en de belangrijkste daarin opgeloste

stoffen, maar ook door uitgebreid in te gaan op de ontstaansgeschiedenis en geologie van Nederland. De tweede helft van het boek gaat over aan watersystemen gerelateerde werkvelen zoals bescherming, verdragen, wetgeving, waterplannen, kwaliteitsbeoordeling en onderzoek. De onderwerpen worden prettig en up to date besproken. Voor de leesbaarheid staan de literatuurverwijzingen niet in de tekst, maar aan het eind van elk hoofdstuk. Al is dat natuurlijk niet altijd handig. Het is voor onze lezers interessant in hoe verre libellen en hun ecologische betekenis besproken worden. Dat is helaas vrij beperkt. Er is een korte paragraaf over invertebraten, waarbij in een tabel libellen naast vele andere groepen macrofauna worden gekarakteriseerd als verzwelger. Iets later worden nog wel groene glazenmaker, weidebeekjuffer en noordse witsnuitlibel vermeld, maar verder is hier geen algemene informatie over libellen te vinden. Na de vertebraten volgt een korte paragraaf over ecologische relaties. Competitie en predatie worden daarbij bijvoorbeeld besproken, maar grote diepgang over predator-prooi interacties wordt hier niet nagestreefd. Zo wordt gesteld dat predatie de belangrijkste doodsoorzaak is voor de meeste aquatische organismen. Maar een verwijzing bij deze interessante uitspraak naar een fuut met een pos (baarsachtige) in de bek is wat teleurstellend. Evolutionaire processen en genetica krijgen helaas ook geen plaats in dit boek. De auteur koos dus terecht voor de toevoeging van een inperkende ondertitel. Al met al vind ik dat dit boek voor zowel starters als professionals een mooi geïllustreerd en actueel overzicht van ken-

nis geeft over de Nederlandse watersystemen. Door de brede aanpak is het geschikt als standaardwerk. Voor uitgebreidere informatie over dierecologische onderwerpen moet je dan maar grasduinen in de literatuurlijsten.

Aquatische ecologie

Functioneren en beheren van zoete en brakke aquatische ecosystemen.

Henk Hoogenboom. KNNV Uitgeverij ism STOWA en WUR, ISBN 9789050114875, 419 pp, prijs € 52,95



Henk de Vries

Sloten - Ecologisch functioneren en beheer

PLONS, het Project Langjarig Onderzoek Nederlandse Sloten, heeft geleid tot dit boek. Betrokken waren veertien waterschappen, STOWA en WUR. Het doel is om de verzamelde kennis over het ecologisch functioneren van slootsystemen te ontsluiten voor een breed publiek. Ook degradatie en herstelmaatregelen en monitoring en beoordeling komen aan bod. Bekend is dat sloten vrijwel overal in Nederland voorkomen, behalve in Zuid-Limburg en op de Hoge Veluwe. Het gaat in totaal om 300.000 km sloot met dubbel zoveel lengte aan oevers. Maar buiten Nederland worden sloten niet of nauwelijks aangetrof-

fen. In het boek wordt veel uitgelegd over hydrologie en chemie in en rond de sloot. Kringlopen van zowel water als chemische stoffen vormen de basis voor de aanwezige levensgemeenschappen. Daarnaast hangt veel af van de dimensies van de sloot. Diverse dwarsprofielen worden weergegeven en er wordt uitgelegd hoe deze profielen kunnen bijdragen aan een waardevolle slootgemeenschap. De tekst wordt ondersteund door foto's, schetsen, tabellen en grafieken. Veel uitleg wordt besteed aan de effecten van het slootprofiel en de slootchemie op voorkomende plantensoorten en daarmee geassocieerde soortenrijkdom in macrofauna en vissoorten. Ook de effecten van peilbeheer en het schonen van sloten worden uitgebreid besproken. In het laatste hoofdstuk wordt aandacht besteed aan toekomstige ontwikkelingen. Hierbij worden alternatieve inrichtingen van polders voorgesteld met meer ruimte voor waterberging, waterzuivering en recreatie. Er wordt aangegeven dat de kennis over sloten nog lang niet compleet is en dat is ook wel te merken aan het boek. Toch geeft dit boek een zeer bruikbare ondersteuning voor iedereen met de ambitie om sloten natuurlijker te gaan beheren. Of, zoals een van de auteurs me toevertrouwde, eigenlijk hoeven de meeste sloten niet beheerd te worden.

Sloten

Edwin THM Peeters, Annelies J Veraart, Ralf CM Verdonschot, Jeroen P van Zuidam, Jeroen JM de Klein, Piet FM Verdonschot. KNNV Uitgeverij, ISBN 9789050115094, 160 pp, prijs € 29,95

Henk de Vries

Pentax Papilio verrekijkers

Bij het kijken naar vlinders en libellen is het reuze handig om een verrekijktje bij de hand te hebben. Van een afstandje kunt u zo bepalen welke soort het is.



Met de Papilio verrekijker kunt u volgens de importeur vanaf 50 cm (!) tot oneindig vlijmscherp kijken. Ze zijn voordelig, maar leveren prima prestaties, mede dankzij het optische CLOSE systeem.

De goede optiek staat borg voor een scherp en contrastrijk beeld, dankzij de multi-coated optiek en BaK4 glas. Met een vrije oogafstand van 15 mm is het prettig waarnemen. De kijker wordt geleverd met lensdoppen, draagtas en draagriem. En ook bij De Vlinderstichting-test kwam deze kijker als prima uit de bus, zeker door het lage gewicht en de zeer nabije scherpstelafstand. En... niet te vergeten vanwege de naam Papilio.

Op www.vlinderstichting.nl vindt u in onze webwinkel een beoordeling van de Papilio door een tevreden gebruiker.

6,5 x 21

Gewicht: 290 gram

Prijs: € 179,-; bestelnr 0488

Donateursprijs: € 129,-; bestelnr. 0489

8,5 x 21

Gewicht: 290 gram

Prijs: € 199,-; bestelnr 0491

Donateursprijs: € 145,-; bestelnr. 0493

Het bestellen van artikelen bij De Vlinderstichting

Onder- en nevenstaande artikelen uit De Vlinderwinkel kunt u bestellen door het overmaken van het verschuldigde bedrag op IBAN NL70INGB0005134425 o.v.v. bestelnummer, aantal en adresgegevens. Prijzen zijn geldig tot 1 mei 2015 en zolang de voorraad strekt. De prijzen zijn inclusief verzendkosten.



Nieuwe veldgids dagvlinders

Met deze gids kan iedere liefhebber alle 150 soorten vlinders van Noordwest-Europa snel en betrouwbaar herkennen. Gedetailleerde foto's van de boven- en onderzijde van de vlinders maken herkenning gemakkelijk. Met compacte informatie over de kenmerken, vliegtijd, zeldzaamheid en verspreiding.

- Alle 150 soorten vlinders van Noordwest-Europa herkennen
- Per soort veldkenmerken, vliegtijd, verspreiding, waardplanten en zeldzaamheid
- Determinatiesleutels voor de families en soorten
- Detailfoto's van de boven- en onderkant van de vleugels van het mannetje én vrouwtje
- Foto's uit de vrije natuur, waaronder ook eitjes, rupsen en poppen
- Waarnemingstips voor moeilijke soorten
- Vliegtijdtabellen en verspreidingskaartjes
- Soortnamen in het Engels, Frans en Duits

Prijs: € 39,45, bestelnr. 0018.

Prijs voor donateurs: € 35,95, bestelnr. 0023



VERNIEUWD: Vlinders, rupsen en waardplanten

De indrukwekkende natuurgids Vlinders, rupsen en waardplanten van Heiko Bellmann brengt meer dan 300 vlinders en rupsen en bijna 200 waardplanten samen in één schitterend overzicht. De gids is uniek omdat van bijna elke vlinder tevens de rups wordt afgebeeld. Daarnaast zorgen de kruisverwijzing tussen alle soorten vlinders en waardplanten én een uitgebreid rupsenoverzicht ervoor dat determinatie heel gemakkelijk wordt. Samen met de meer dan 1100 spectaculaire foto's maakt dit Vlinders, rupsen en waardplanten tot dé onmisbare vlinder-gids voor alle natuurliefhebbers die naast de vlinders ook de rupsen en waardplanten willen leren herkennen.

- 31 vlinderfamilies worden besproken
- Met uniek rupsenoverzicht
- Vertaald door De Vlinderstichting, Jaap Bouwman en Daniëlle Winter

Prijs € 34,49, bestelnr. 0081.

Donateurs betalen voor dit boek geen verzendkosten; prijs €29,99, bestelnr. 0080.



NIEUW: Nachtvinders

In deze geheel herziene editie is een nieuwe taxonomische indeling van de macronachtvlinders doorgevoerd, hebben sommige soorten een andere wetenschappelijke naam gekregen, is het voorkomen van soorten aangepast en zijn er nieuwe soorten bij gekomen. Ook zijn er bijna 100 nieuwe tekeningen toegevoegd en is er veel belangrijke nieuwe informatie over soorten verwerkt, bijvoorbeeld over de mate van bedreiging. Kortom, de gids is ook een must voor nachtvlinderliefhebbers die al in het bezit zijn van de oorspronkelijke gids.

Prijs € 44,49, bestelnr. 0083.

Prijs voor donateurs: € 41,-, bestelnr. 0084.

Zie ook blz. 19.

Vlinders in de tuin

Dit boek is bedoeld voor iedereen die er plezier aan beleeft te zien welke kleine dieren meegenieten van de tuin en daar de inrichting en het onderhoud ook op wil aanpassen. Van een aantal soortgroepen kunt u lezen hoe de levenswijze is en wat u voor hen kunt doen in uw tuin.

Prijs: € 12,00, bestelnr. 0008

Prijs voor donateurs: € 9,50, bestelnr. 0009

Gratis voor nieuwe donateurs!



NIEUW: Fotogids Larven van libellen

Een complete fotogids voor de herkenning van libellenlarven. Beschrijft 80 soorten larven van libellen en waterjuffers van Noordwest-Europa. Met heldere soortbeschrijvingen, waarnemingstips en achtergrondinformatie over de ecologie van libellen, het zoeken, vangen en uitkweken. Geïllustreerd met meer dan 650 unieke foto's van libellenlarven en hun leefmilieu. Ruim 80 soorten libellen en waterjuffers van Noordwest-Europa. Uitgebreide soortbeschrijvingen. Handige verwijzingen naar het 'larvenhuidjesboek'

Prijs: € 52,45, bestelnr. 0075

Prijs voor donateurs: € 47,65, bestelnr. 0076

Fotogids Larvenhuidjes van Libellen

Veldgids waarmee je libellenlarvenhuidjes op naam kunt brengen. Het eerste deel geeft achtergrondinformatie over libellen en over het verzamelen, conserveren en determineren van hun huidjes. Het tweede deel beschrijft de huidjes van de 80 meest voorkomende libellen en waterjuffers van Noordwest-Europa. Het boek bevat unieke foto's van de huidjes, de larven, de volwassen libellen en hun biotoop, van meer dan 80 soorten. Met heldere soortbeschrijvingen en determinatiesleutel van de huidjes.



Prijs: € 49,95; bestelnr. 070
Prijs voor donateurs € 44,95; bestelnr. 071

Veldgids libellen

Voor iedereen die alle libellensoorten van Noordwest-Europa, juffers en echte libellen, wil leren herkennen. Combineert duidelijke beschrijvingen met handige achtergrondinformatie, waarnemingstips en goede foto's. De beste fotogids op dit gebied. 100 Noord- en Midden-Europese soorten juffers en echte libellen herkennen. Ecologie, leefwijze, verspreiding, herkenning en bescherming. Foto's van mannetje en vrouwtje en detailtekeningen. Extra aandacht voor variatie in tekening en kleur bij 'moeilijke' soorten, waarnemingstips, verspreidingskaartjes voor de soorten van de Benelux en overzicht van de libellen van Zuid-Europa. Een toegankelijke gids voor beginners en gevorderden.

Prijs: € 39,45; bestelnr. 0033
Prijs voor donateurs: € 35,95; bestelnr. 0079

Dagvlinders van Nederland

Deze atlas is een standaardwerk voor liefhebber, beheerder en beleidsmaker.

LAATSTE EXEMPLAREN € 32,45 IN PLAATS VAN € 49,95!
Bestelnr: 0053



Het Vlinderstickerboek

Een interactief doe-boek over vlinders, met 100 stickers van vlinders en rupsen. Inclusief herbruikbare stickers, puzzels en spelletjes. Een leuke introductie voor kinderen om meer te weten te komen over vlinders. Met afbeeldingen van echte vlinders.
Prijs € 11,49; bestelnr. 0300

ACTIE BIJ AANKOOP VAN HET VLINDERSTICKERBOEK KRIJGT U EEN SPREEKBEURTPAKKET VOOR MAAR € 2,00!

Samen: € 13,49. Bestelnr. 0299

Spreekbeurtpakket

Met een boekje over en plaatjes van vlinders. Bevat tevens de poster met foto's van alle dagvlinders en de vlinderherkenningskaart.

Prijs € 4,50; bestelnr. 0301

Vlinderherkenningskaart

Deze kaart toont in één oogopslag de meest algemene vlinders.

Prijs € 2,25. Bij afname van minimaal 20 stuks € 1,- per stuk.
Bestelnr. 0006

Een libellen- of rupsenzoekkaart kunt u kopen bij Stichting Veldwerk NL, tel. 055 3667199, (www.veldwerknederland.nl).

Vier kleurige posters

Kleurige posters met de meest voorkomende soorten dagvlinders, libellen, nachtvlinders en ook rupsen.

Prijs: eerste poster € 1,75 en elke volgende poster € 0,50.

U kunt combinaties maken van deze vier posters.

Rekenvoorbeeld: 1x rupsen en 2x nachtvlinders = 1x € 1,75 plus 2x € 0,50 = € 2,75.

Dagvlinders bestelnr. 0211;

Rupsen bestelnr. 0212; Nachtvlinders bestelnr. 0213;

Libellen bestelnr. 0217.



Zeg kleine vlinder

Zeg kleine vlinder is een leerzaam prentenboek voor kinderen van 3 tot 8 jaar. Een spannend dierenverhaal & leuke weetjes over vlinders met vrolijk meezingliedje, kleurplaten én leuke knutselideeën.

Op de bijbehorende website staan leuke extra's voor ouders, kinderen en leerkrachten.

Prijs: € 19,45; bestelnr. 0298

Prijs voor donateurs: € 17,95; bestelnr. 029

Dvd Dagvlinders in Nederland en Vlaanderen

Alle vlinders in Nederland en Vlaanderen in hun leefomgeving op film. Via het menu kunt u alle dagvlinders van Nederland en Vlaanderen ook apart bekijken.

Prijs: € 13,00; bestelnr. 0603
Voor donateurs € 10,-; bestelnr. 0602

Dvd Wij vlinders eisen

Educatieve dvd met duidelijke uitleg; geschikt voor kinderen vanaf 6 jaar.

Prijs: € 10,-; bestelnr. 0604



AANBIEDING: Dagvlinders, Nachtvlinders en Bijen in beeld

Leuke introductieboekjes voor wie nog niets van deze groepen weet. Met veel soorten op de uitklapkaart.

Prijs per stuk incl. verzendkosten nu slechts € 7,45

Dagvlinders in beeld: bestelnr. 0028

Nachtvlinders in beeld: bestelnr. 0022

Bijen in beeld: bestelnr. 0068

Voor de drie boekjes samen inclusief verzendkosten betaalt u nu maar € 12,50.



Lekker lang zomeren



Kim Huskens

In de Weerribben is voortplanting aangetoond van de kempense heidelibel.

Tekst:
Albert Vliegthart
De Vlinderstichting

De afwezigheid van de rubriek 'opmerkelijk' in november werd gecompenseerd met een mooie kalender. Helaas is deze rubriek iets te kort om alle bijzonderheden vanaf juli te vermelden.

Natuurlijk stond het jaar in het teken van de oostelijke vos. Op diverse plekken in Nederland werd deze nieuwkomer gezien. Slechts twee weken duurde deze invasie en toen waren ze verdwenen... dachten we. Met wat gericht zoekwerk vond Luc Knijnsberg op 2 augustus twee oostelijke vossen gebroederlijk in een bunker in de duinen van Bergen. De soort zal op meer plekken in overwintering zijn gegaan. Dat wordt goed opletten dit voorjaar. Ook de sterk achteruitgaande argusvlinder was ruim onder de aandacht. Leo Poot dacht dat ze zelfs op stroop afkwamen, maar vermoedelijk was het mengsel aangebracht op de slaapplek van enkele argusvlinders omdat op paaltjes zonder smeer ook argusvlinders zaten.



Luc Knijnsberg

Een van de overwinterende oostelijke vossen.

Er werden deze (na)zomer weer staartblauwtjes gezien, ditmaal in Eijsden en Weert, Maastricht en in Landgraaf. Nog zo'n apart blauwtje, het tijgerblauwtje, werd gezien in Ommen en in Boxtel. De keizersmantel is inmiddels helemaal ingeburgerd met zo'n vijfhonderd waarnemingen door het land. Er werden in totaal drie geraniumblauwtjes gezien. De exotische oranje passiebloemvlinder werd opvallend vaak gezien, zelfs in natuurgebieden. Het betreft vrijwel zeker ontsnapte exemplaren. Door het warme najaar vlogen veel vlindersoorten tot in november door en hadden soorten als kleine ijsvogelvlinder, heideblauwtje en groot dikkopje een partiële tweede generatie.

Afgelopen jaar waren er veel mooie nachtvlinderwaarnemingen. Nieuw voor ons land waren de zoomvlekspanner (*Stegania cararia*) en esdoornblokspanner (*Nothocasis sertata*) beide in Limburg. In Friesland werd een 'maagdenuil' (*Eucarta virgo*) gezien. Deze soort heeft nog geen officiële Nederlandse naam. Het vaal kokerbeertje (*Eilema caniola*) uit Zeeland werd al verwacht vanuit Vlaanderen. Rob de Vos ontdekte in een collectie een 'windeweekind' (*Aedia leucomelas*) in 1987, verzameld in Urmond. Deze soort was tot dusverre nooit als zodanig herkend.

Op het libellenfront was het relatief rustig. Voortplanting van de Kempense heidelibel is middels larvenhuidjes aangetoond in de Weerribben. Er werden wat zwervende libellen gemeld zoals een zadellibel in Eibergen en de kleine tanglibel werd kortstondig gezien in Almelo en Gronsveld. De zuidelijke heidelibel is inmiddels ook flink aan het inburgeren in de zuidelijke helft van het land.